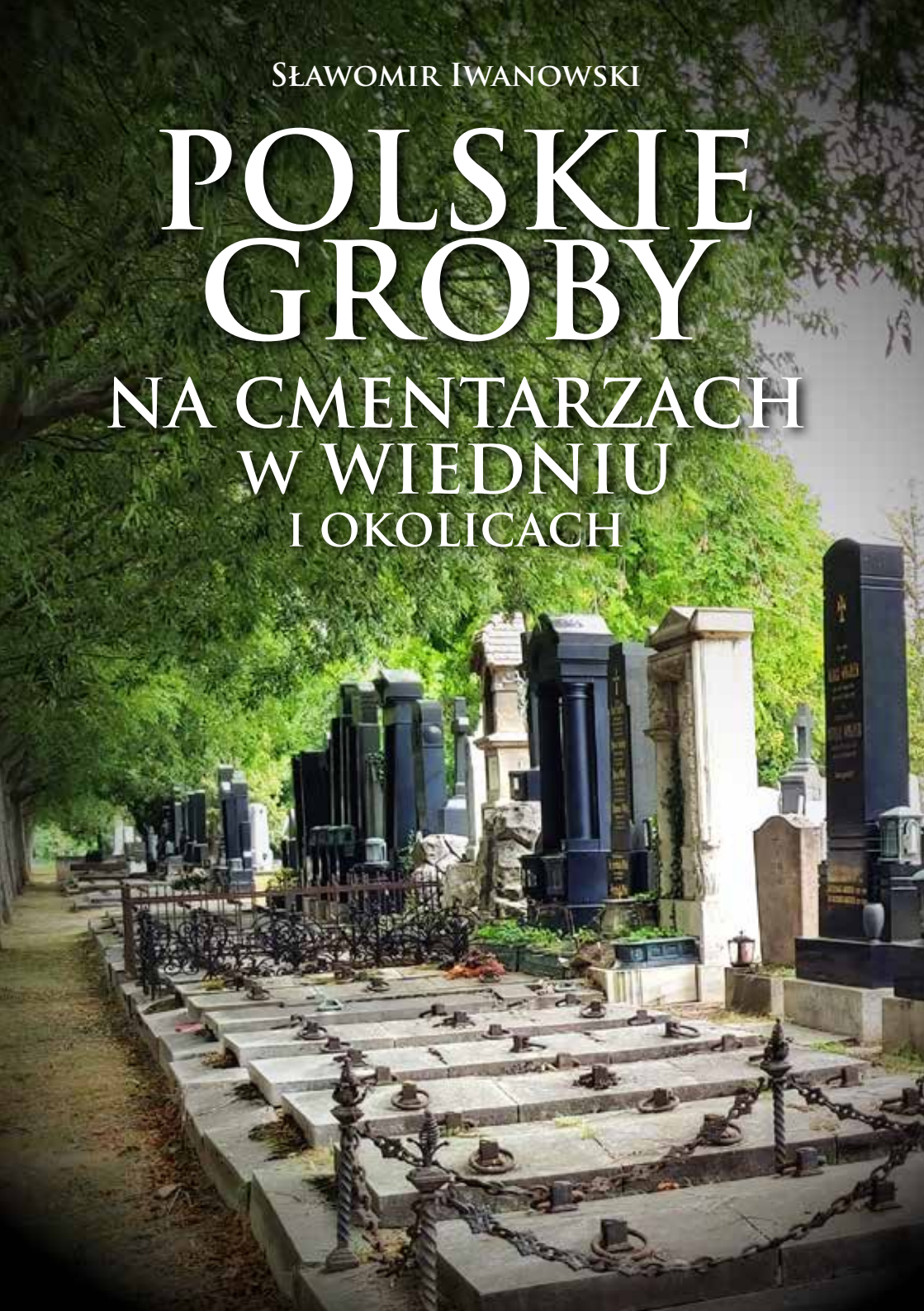

SŁAWOMIR IWANOWSKI

POLSKIE GROBY

NA CMENTARZACH
W WIEDNIU
I OKOLICACH

POLSKIE GROBY NA CMENTARZACH W WIEDNIU I OKOLICACH

**POLSKIE
GROBY
NA CMENTARZACH
W WIEDNIU
I OKOLICACH**

SŁAWOMIR IWANOWSKI

WIEDŃ, LISTOPAD 2023
WWW.POLONIKA.AT
WYDANIE DRUGIE

Od autora

Niniejsza publikacja poświęcona jest grobom zasłużonych Polaków i osób polskiego pochodzenia, które znalazły spoczynek na cmentarzach Wiednia i w jego okolicach. W Wiedniu na wielu cmentarzach odnaleźć można groby Polaków, których los na zawsze związał z Austrią. W poprzedniej części, wydanej w 2022 roku, opisane zostały polskie groby znajdujące się na wiedeńskim Cmentarzu Centralnym, tam ich bowiem jest najwięcej. Aktualne wydanie zawiera opis kolejnych polskich grobów zidentyfikowanych zarówno na Cmentarzu Centralnym, jak i na pozostałych miejscach spoczynku.

Publikacja ta przedstawia miejsca pochówków zasłużonych Polaków i osób polskiego pochodzenia: przedstawiciele kultury, nauki, gospodarki, wojska, uczestników powstań narodowych, polityków, i z pewnością nie jest kompletna. Przeprowadzanie kwerend archiwalnych, fizyczne odszukiwanie grobów na cmentarzach i sporządzanie biogramów osób w nich pochowanych wymagają wiele czasu i wysiłku. Powinno to raczej stanowić zadanie dla historyków w ramach badań naukowych. Piszący te słowa jest tylko społecznikiem i miłośnikiem historii.

W przyszłym roku planowane jest kolejne wydanie, w którym znajdą się opisy zinwentaryzowanych polskich grobów na terenie całej Austrii, zarówno tych historycznych, jak i współczesnych, w których na przestrzeni ostatnich lat spoczynek znaleźli także działacze polonijni.

Ważne jest także opisanie tych polskich grobów, które zostały już zlikwidowane, a o których można jeszcze znaleźć informacje. Mimo że groby te fizycznie już nie istnieją, istotne jest, by przynajmniej pamiętać o osobach, które w nich spoczywały, nie uległa zapomnieniu.

Mam nadzieję, że niniejsza publikacja przyczyni się do popularyzacji wiedzy o polskich grobach w Wiedniu i spacerującym alejkami cmentarzy ułatwi odnalezienie mogił zasłużonych Polaków, którzy swe ostatnie miejsce spoczynku znaleźli poza Ojczyzną, na austriackiej ziemi. Ich groby są często jedynym zachowanym po nich materialnym upamiętnieniem. Stanowią także część polskiej historii i dziedzictwa.

Sławomir Iwanowski
redaktor naczelny Pisma Polonii Austriackiej Polonika

SPIS TREŚCI

Cmentarz Centralny

1. Feliks Jabłonowski , feldmarszałek Armii Cesarstwa Austriackiego	str. 6
2. Teodor Leszetycki , pianista, kompozytor, pedagog muzyczny	str. 7
3. Oskar Jan Tauschinski , pisarz i poeta austriacki polskiego pochodzenia	str. 8
4. Ambroży Towarnicki , poseł na Sejm Krajowy i do austriackiej Rady Państwa	str. 9
5. Adam Zieliński , pisarz, politolog, przedsiębiorca	str. 10
6. Julian Feliks Niedzielski , architekt, budowniczy	str. 11
7. Ludwik Tetmajer von Przerwa , profesor Politechniki w Zurychu i w Wiedniu	str. 12
8. Elisabeth Strauss , śpiewaczka operowa, żona muzyka Eduarda Straussa	str. 14
9. Franz Theodor Cskor , polsko-austriacki humanista, dramaturg, dziennikarz	str. 15
10. Adolf Warchałowski , pionier lotnictwa, konstruktor, przedsiębiorca	str. 17
11. Józef Warchałowski , przedsiębiorca	str. 18
12. Polscy więźniowie podobozu koncentracyjnego KL Saurerwerke	str. 19
13. Jan Krasicki , poseł do austriackiej Rady Państwa, członek Izby Panów	str. 21
14. Maciej Ignacy Mielżyński , naczelny wódz III Powstania Śląskiego	str. 22
15. Antoni Bryk , lekarz chirurg, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego	str. 23
16. Florian Ziemiałkowski , działacz niepodległościowy, minister dla Galicji	str. 24
17. Jan Edward Hofmokl , lekarz, chirurg, profesor Uniwersytetu Wiedeńskiego	str. 27
18. Jan Bezard , wybitny wynalazca, pułkownik Wojska Polskiego	str. 28
19. Edmund Franciszek Ritter von Zaremba , marszałek Armii Austro-Węgier	str. 29
20. Adam Ripper , generał Armii Austro-Węgier	str. 30
21. Kazimierz Radosław baron Kelles-Krauz , polityk, socjolog, publicysta	str. 32
22. Aleksander Hajdecki , prawnik wojskowy, publicysta, historyk sztuki	str. 33
23. Polski cmentarz wojenny	str. 34
24. Roman Hernicz , literat, dziennikarz, poeta	str. 36
25. Artur Maria Swinarski , poeta, dramaturg, satyryk, plastyk	str. 37
26. Grzegorz Smólski , dziennikarz, społecznik	str. 39
27. Olga Bauer von Pilecka , śpiewaczka operowa	str. 41

Cmentarz dzielnicy Meidling

Eugeniusz Aleksander Tinz , generał dywizji Wojska Polskiego	str. 42

Cmentarz dzielnicy Hietzing

Karol hr. Lanckoroński , kolekcjoner i mecenas sztuki, odkrywca	str. 44
Józef Nowalski , archeolog, badacz rzymskiej przeszłości Wiednia	str. 47
Rudolf Sieczyński , kompozytor, pisarz	str. 49
Roman Sułkowski , oficer Wojska Polskiego	str. 50

Cmentarz dzielnicy Neustift

Fryderyk Járosy , literat, satyryk, piosenkarz, konferansjer	str. 52

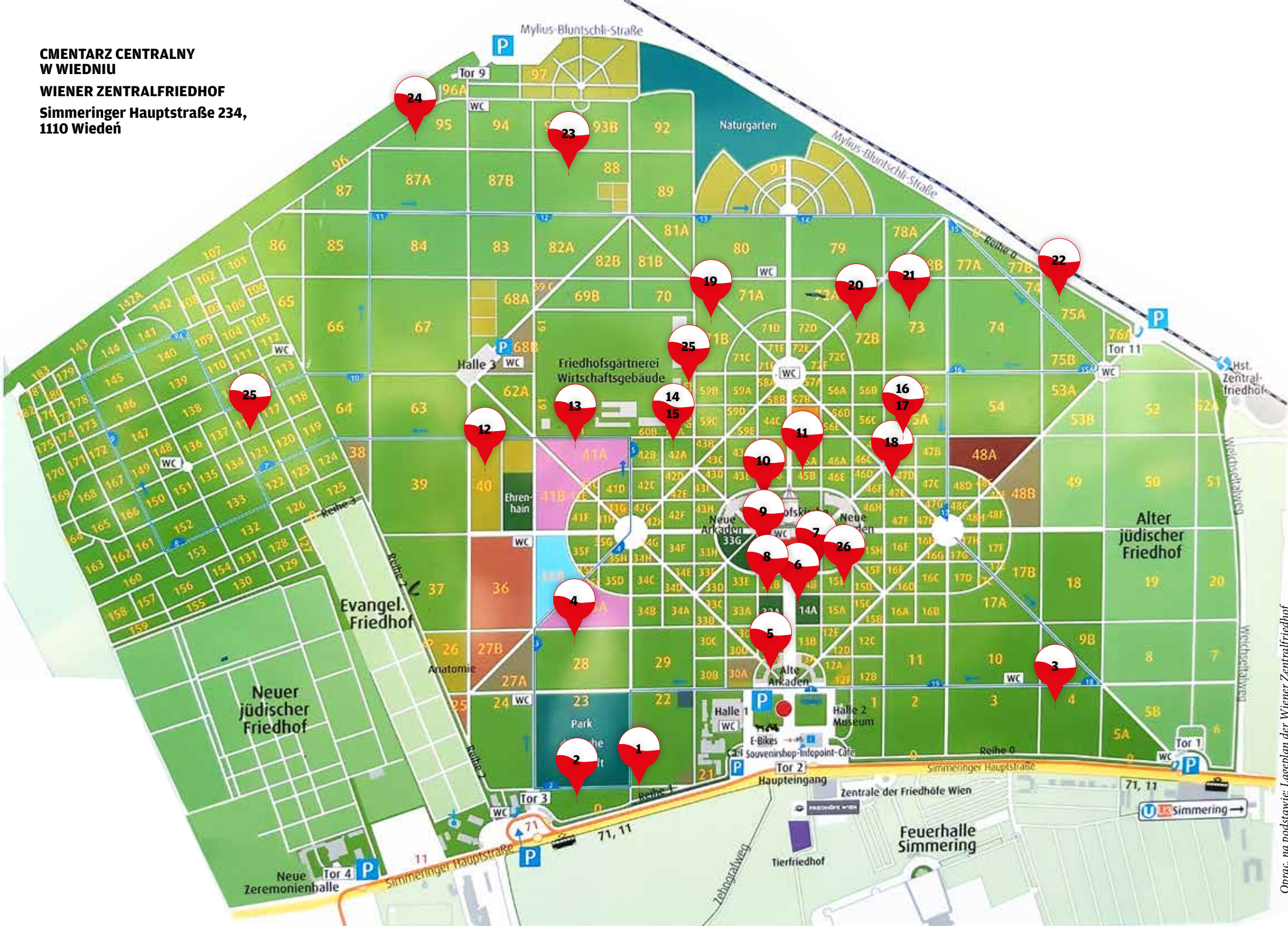
Cmentarz dzielnicy Döbling

Karol von Borkowski , architekt, budowniczy miejski, rysownik i malarz	str. 54

Cmentarz w Bisambergu

Ewa Smolka , łączniczka Armii Krajowej	str. 55

**CMENTARZ CENTRALNY
W WIEDNIU**
WIENER ZENTRALFRIEDHOF
Simmeringer Hauptstraße 234,
1110 Wiedeń

FELIKS JABŁONOWSKI

feldmarszałek Armii Cesarstwa Austriackiego, polski arystokrata
ur. 18 maja 1808 r. w Wiedniu, zm. 25 października 1857 r. w Wiedniu
pochowany: kwatera 0, rząd 1, grób nr 9

Grób księcia Feliksa Jabłonowskiego

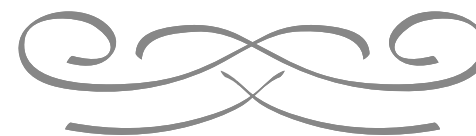
Pochodził z polskiego rodu szlacheckiego. Jego ojciec książę Ludwik Demetriusz Jabłonowski (1784–1864) był austriackim posłem w Neapolu.

Książę Feliks Jabłonowski (niem. Felix Fürst Jablonowski) wybrał karierę wojskową. Kształcił się w cesarskiej Wojskowej Akademii Technicznej w Wiedniu, a w wieku 17 lat wstąpił jako kadet do 60. pułku piechoty. Służąc na przemian w piechocie i kawalerii, w ciągu kilku miesięcy awansował na chorążego, w następnym roku na porucznika kawalerii. W 1836 r. otrzymał nominację na stopień majora, w 1842 r. – podpułkownika piechoty, a w 1844 r. – pułkownika i komendanta 15. pułku piechoty. W 1848 r. w wieku 40 lat otrzymał awans na stopień generała majora, a 4 lata później mianowany został marszałkiem polnym porucznikiem (Feldmarschalleutnant) Armii Cesarstwa Austriackiego.

Za wojskowe zasługi przyznano Feliksowi Jabłonowskiemu Krzyż Komandorskiego Orderu Leopolda i Krzyża Rycerskiego II klasy Orderu Żelaznej Korony. W 1850 r. 15. pułk piechoty wręczył mu puchar honorowy. Na pucharze wygrawerowany był rok 1683 wraz z tekstem: „Wnuk jest godny swoich przodków”. Napis ten był nawiązaniem do postaci jego słynnego przodka, Stanisława Jabłonowskiego (1634–1702), hetmana wielkiego koronnego, który w bitwie pod Wiedniem w 1683 r. dowodził prawym skrzydłem wojsk polskich. Książę Feliks Jabłonowski był jego potomkiem w piątym pokoleniu.

W wieku 49 lat książę po długiej i ciężkiej chorobie zmarł w Wiedniu. Rodziny nie założył, zmarł bezdzietnie. Na pomniku nagrobnym Feliksa Jabłonowskiego oprócz inskrypcji w języku niemieckim umieszczony jest także tekst w języku polskim (pisownia oryginalna):

Felix X książę Jabłonowski/ po trzydziesto trzy letniej zaszczytnej wojskowej służbie/ znalazł spoczynek pod tym głazem/ przeniósł się do wieczności dnia 25 października 1857.

TEODOR LESZETYCKI

pianista, kompozytor i pedagog muzyczny
ur. 22 czerwca 1830 r. w Łąncucie, zm. 14 listopada 1915 r. w Dreźnie
pochowany: kwatera 0, grób nr 94

Już jako małe dziecko Teodor rozpoczął naukę muzyki pod kierunkiem ojca Józefa Leszetyckiego (ur. 1801 r. w Netolicach, zm. 1885 r. w Salzburgu). Karierę pianistyczną rozpoczął jako „cudowne dziecko”, w wieku 9 lat debiutując we Lwowie z orkiestrą pod dyrygenturą Franza Xavera Mozarta, syna Wolfganga Amadeusza Mozarta.

W 1841 r. rodzina Leszetyckich przeprowadziła się do Wiednia, gdzie Teodor kontynuował naukę muzyczną. Gdy miał zaledwie 14 lat, sam został nauczycielem gry na fortepianie. Jako pianista i dyrygent odbył wiele niezwykle udanych tras koncertowych po Europie, m.in. w Niemczech, Rosji i Anglii.

W 1854 r. wyjechał do Petersburga, gdzie wraz z Antonem Rubinsteinem założył tamtejsze Konserwatorium Petersburskie, najstarszą wyższą szkołę muzyczną w Rosji. W 1878 r. powrócił do Wiednia.

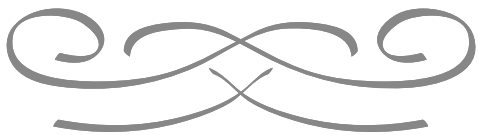
Był jednym z najwybitniejszych pedagogów fortepianu swoich czasów. Opracował tzw. metodę Leszetyckiego, kształtującą oryginalny styl muzyczny. Uczniami Leszetyckiego było wielu wybitnych pianistów, m.in. Ignacy Jan Paderewski, który specjalnie przyjeżdżał do Wiednia w latach 1884 i 1887, aby pobierać u niego lekcje gry, a także Artur Schnabel, Elly Ney i Paul Wittgenstein. Teodor Leszetycki zasłynął także jako kompozytor. Skomponował kilkaset utworów fortepianowych, opery oraz koncert

Grób Teodora Leszetyckiego (niem. Theodor Leschetizky)

fortepianowy. Na jego nagrobnym pomniku w języku niemieckim umieszczona jest inskrypcja: *Wielkiemu mistrzowi jego wdzięczni uczniowie.*

Teodor Leszetycki upamiętniony jest w wielu miejscach w Wiedniu. Na frontowej ścianie wiedeńskiej kamienicy przy Weimarer Straße 60, w której mieszkał, widnieje poświęcona mu tablica, w Türkenschanzpark znajduje się pomnik w formie kamiennej ławki z medalionem z białego marmuru z jego podobizną, a w 18. dzielnicy jedną z ulic nazwano Leschetitzkygasse.

OSKAR JAN TAUSCHINSKI

pisarz i poeta austriacki polskiego pochodzenia
ur. 1914 r. w Żabokrukach w Galicji, zm. 14 sierpnia 1993 r. w Wiedniu
pochowany: kwatera 4, rząd 61, nr 3

Urodził się we wschodniej Galicji w polsko-austriackiej rodzinie. Po ukończeniu Polskiego Gimnazjum w Gdańsku rozpoczął studia w Wiedniu na Wyższej Szkole Handlu Zagranicznego.

W 1933 r. jego rodzina przeprowadziła się na stałe do Wiednia. Jako obywatel polski służbę wojskową odbył w szkole podchorążych w Grudziądzu, a po napaści Niemiec na Polskę w 1939 r. walczył po polskiej stronie, m.in. w bitwie nad Bzurą. Wzięty był do niemieckiej niewoli, po rocznym pobycie w obozie jenieckim został zwolniony i w 1940 r. powrócił do Wiednia. Był pod obserwacją Gestapo, w 1944 r. został aresztowany.

Po zakończeniu wojny poświęcił się pisarstwu. Pisał po niemiecku, jest autorem wielu powieści, opowiadań, sztuk teatralnych, utworów poetyckich, książek dla dzieci i młodzieży. Zajmował się także przekładem literatury polskiej na język niemiecki.

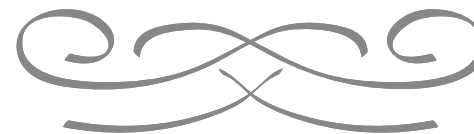
Przed wojną szczególnie bliskie kontakty utrzymywał z Alną Johanną Koenig (1887–1942), poetką

Grób Oskara Jana Tauschinskiego

o galicyjsko-żydowskich korzeniach (została zamordowana w niemieckim nazistowskim obozie zagłady w Małym Trościeńcu). To właśnie ona w 1934 r. wprowadziła go w wiedeńskie kręgi literackie. Dla uczczenia jej pamięci Tauschinski ufundował w 1957 r. przyznawaną co 5 lat nagrodę literacką im. Almy Johannы Koenig.

Za swą twórczość Oskar Jan Tauschinski uhonorowany został wieloma nagrodami literackimi zarówno w Austrii, jak i w Polsce. Współpracował z Towarzystwem Polsko-Austriackim w Warszawie i Towarzystwem Austriacko-Polskim w Wiedniu. Był propagatorem kultury polskiej w Austrii.

AMBROŻY TOWARNICKI

lekarz, poseł na galicyjski Sejm Krajowy
i do austriackiej Rady Państwa
ur. 19 grudnia 1836 r. we Lwowie, zm. 21 marca 1884 r. w Wiedniu
pochowany: kwatera 28, rząd 3, grób nr 66

Ambroży Towarnicki herbu Sas (niem. Ambrosius Towarnicki) pochodził z rodziny szlacheckiej. Ukończył studia prawnicze na uniwersytecie we Lwowie, a następnie medyczne w Krakowie. W 1863 r. podjął pracę jako lekarz w Bursztynie, w 1865 r. przeniósł się do Rzeszowa, gdzie po śmierci swego stryja Jana Warny Towarnickiego, doktora medycyny i filantropa, został zarządcą fundacji, na rzecz której Jan Warna Towarnicki zapisał swój pokaźny majątek.

Ambroży Towarnicki poświęcił się zarządzaniu fundacją i służbie społecznej. W ramach fundacji zajmował się pomocą dla ubogiej, zdolnej młodzieży, przyznawaniem stypendiów, budowaniem szkół oraz internatów w Rzeszowie i okolicy. Dzięki uznaniu społecznemu w 1870 r. został wybrany na

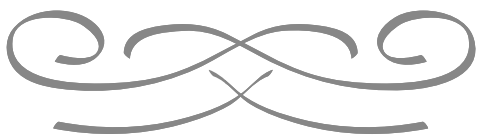
Grób Ambrożego Towarnickiego

burmistrza Rzeszowa, piastując ten urząd do 1882 roku. Okres jego urzędowania, podczas którego miasto szybko się rozwijało, nazwany został „dobą Towarnickiego”.

W 1882 r. zrezygnował z urzędu burmistrza Rzeszowa i przeniósł się na stałe do Wiednia. W 1877 r. wybrany został posłem na galicyjski Sejm Krajowy, a w 1879 r. posłem do austriackiej Rady Państwa VI kadencji. W parlamencie austriackim należał do Koła Polskiego, funkcje polskiego posła sprawując aż do swej śmierci 21 marca 1884 roku.

Na jego nagrobnym pomniku widnieje inskrypcja w języku polskim:

Ambroży de Varna Towarnicki/ Posel do Sejmu Krajowego i do Rady Państwa/ zmarł 21 marca 1884 w 49 roku życia/ Śpij w spokoju!

ADAM ZIELIŃSKI

pisarz, politolog, przedsiębiorca
ur. 22 czerwca 1929 r. w Drohobyczu,
zm. 26 czerwca 2010 r. w Wiedniu
pochowany: kwatera Stare Arkady, krypta nr 22

Urodził się w Drohobyczu niedaleko Lwowa, a wychował w Stryju (dziś w Ukrainie).

W czasie II wojny światowej niemieccy nacjonaści zamordowali jego rodziców, został sierotą. Przeżył Holokaust, po wojnie zamieszkał w Krakowie. W 1947 r. ukończył liceum i podjął studia na wydziale filologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, gdzie w 1954 r. uzyskał dyplom. Ukończył także studia magisterskie z dziennikarstwa na Uniwersytecie Warszawskim. W latach 1952-1956 pracował jako dziennikarz w Polskim Radiu w Krakowie.

W 1957 r. wraz z rodziną wyemigrował do Austrii, gdzie zajął się działalnością biznesową i przyjął obywatelstwo austriackie. W 1982 r. uzyskał tytuł doktora nauk politycznych na Kensington University (USA) i pracował na stanowisku profesora.

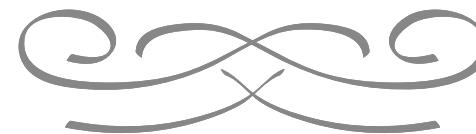

Grób Adama Zielińskiego

Działalność pisarską rozpoczął w 1989 roku. Jego książki były wydawane w wielu językach. W swej twórczości często nawiązywał do tematów, z którymi łączyły go osobiste przeżycia: Kresy Wschodnie, Holokaust, totalitaryzm. Należał do polskiego oraz austriackiego PEN-Clubu, był kolekcjonerem sztuki, hojnym donatorem na rzecz wielu instytucji, np. Wiedeńskiego Towarzystwa Muzycznego (Musikverein) czy Uniwersytetu Jagiellońskiego.

U honorowany został m.in. Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski, Medalem Ministra Kultury za Zasługi wobec Polskiej Kultury, Krzyżem Honorowym za Zasługi dla Nauki i Sztuki nadanym przez prezydenta Republiki Austrii oraz wieloma międzynarodowymi i krajowymi nagrodami literackimi.

Pochowany jest wraz z żoną Zofią z domu Werner (1929–2015), sławistką i wieloletnią asystentką naukową na Uniwersytecie Wiedeńskim.

JULIAN FELIKS NIEDZIELSKI

architekt, budowniczy
ur. 18 maja 1849 r. w Strykowie,
zm. 20 października 1901 r. w Wiedniu
Pochowany: kwatera 14 A, grób nr 10

Julian Feliks Niedzielski ukończył studia na wydziale architektury i budownictwa na Politechnice Wiedeńskiej, pod kierunkiem wybitnego austriackiego architekta Heinricha von Ferstela. Już w czasie studiów rozpoczął pracę w biurze projektowym Heinricha von Ferstela, m.in. przy budowie monumentalnego gmachu Uniwersytetu Wiedeńskiego. Zamieszkał na stałe w Wiedniu.

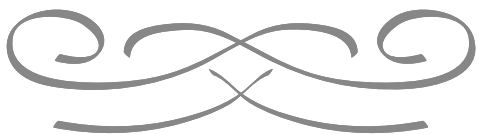
Tworzył głównie na terenie Austro-Węgier. W latach 1883–1884 był dyrektorem artystycznym budowy Uniwersytetu Wiedeńskiego.

Grób Juliana Feliksa Niedzielskiego

Wraz z austriackim architektem Hansem Mikschem założył biuro architektoniczno-budowlane Miksch & Niedzielski, które szybko zyskało renomę w całej monarchii habsburskiej. Tworzył w stylu historyzmu, podejmował także zlecenia jako konserwator zabytków, zyskując opinię wybitnego specjalisty. Restaurował m.in. apartamenty reprezentacyjne ministerstwa spraw wewnętrznych w Wiedniu, rezydencję Habsburgów Hofburg czy też wnętrza wiedeńskiego kościoła Schottenkirche. Zrealizował wiele dużych projektów budowlanych, takich jak: budynek ratusza w Nowym Sączu, zakład uzdrowiskowy w Krynicy-Zdroju, kolumnada w Marienbadzie (obecnie Mariańskie Łaźnie w Czechach), rozbudowa wiedeńskiego hotelu Schloss Cobenzl, budynek gimnazjum przy Stubenbastei 6–8 w Wiedniu. Zasiadał w jury konkursu na pomnik Adama Mickiewicza w Krakowie.

Od 1899 r. piastował funkcję starszego radcy w ministerstwie spraw wewnętrznych Austro-Węgier. Odznaczony został Krzyżem Kawalerskim Orderu Franciszka Józefa. Pochowany w kwaterze dla zasłużonych, w ufundowanym przez jego kolegów architektów grobie honorowym, ozdobionym płaskorzeźbą autorstwa słynnego austriackiego rzeźbiarza Josefa Hermanna Tautenhayna.

LUDWIK TETMAJER VON PRZERWA

inżynier, profesor Politechniki w Zurychu i Politechniki w Wiedniu
ur. 14 lipca 1850 r. w Krompach, zm. 1 lutego 1905 r. w Wiedniu
pochowany: Grupa 14 B, grób nr 35

Jego ojcem był Władysław Tetmajer von Przerwa (1818–1889), dyrektor huty żelaza w Krompach (dziś Krompachy na Słowacji), a matką Luise Elsner.

Ród Tetmajerów w XVIII w. uzyskał polskie szlachectwo i od tej pory zaczął się posługiwać nazwiskiem Tetmajer von Przerwa. Ludwik Tetmajer von Przerwa był zatem obywatelem Austro-Węgier polskiego pochodzenia. Jego kuzynami byli dwaj sławni Polacy: pisarz Kazimierz Przerwa-Tetmajer i malarz Włodzimierz Tetmajer. Swoją karierę zawodową związał ze Szwajcarią, gdzie w wieku 27 lat przyjął obywatelstwo. Stąd w opracowaniach biograficznych pojawia się informacja, że jest on reprezentantem austriacko-szwajcarskiej linii rodu Tetmajer-Przerwa.

Ludwik Tetmajer von Przerwa dzieciństwo spędził w pobliżu huty, co miało decydujący wpływ na jego życie. Po ukończeniu gimnazjum w Koszycach rozpoczął studia w Zurychu na Szwajcarskiej Politechnice Federalnej. W 1872 r., w wieku zaledwie 22 lat, ukończył studia i uzyskał dyplom inżyniera budownictwa. Pracę podjął na Szwajcarskiej Politechnice Federalnej, na stanowisku asystenta profesora, a kilka lat później został mianowany profesorem nadzwyczajnym tej uczelni i wykładał mechanikę budowli.

Na tejże uczelni rozwinął przedmioty mechanika budowli i technologia materiałów budowlanych jako samodzielne dyscypliny uniwersyteckie. Był pionierem w dziedzinie rozwoju laboratoriów badawczych zajmujących się określeniem właściwości fizycznych i mechanicznych materiałów budowlanych. W skali międzynarodowej przyczynił się do ujednoczenia metod badawczych stosowanych w laboratoriach.

Roczną służbę wojskową odbył w austro-węgierskim pułku piechoty, po czym jako podporucznik rezerwy wystąpił z armii, aby móc starać się o obywatelstwo szwajcarskie, które uzyskał w 1877 roku.

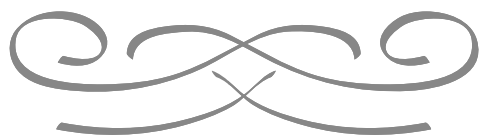
W 1880 r. objął stanowisko dyrektora nowo powstałego Szwajcarskiego Federalnego Instytutu Badań Materiałów Budowlanych. W 1901 r. został mianowany profesorem mechaniki inżynierskiej na Politechnice Wiedeńskiej i przeprowadził się do Wiednia. W 1904 r. został wybrany rektorem Politechniki Wiedeńskiej. Zaplanował reformę uczelni, która miała podnieść poziom wykształcenia technicznego poprzez połączenie nauki z praktyką.

W dniu 31 stycznia 1905 r. zasnął nagle podczas zajęć ze studentami wskutek wylewu krwi do mózgu. Zmarł nie odzyskawszy przytomności. Pochowany jest w grobie honorowym. Dodatkowo upamiętniony został popiersiem postawionym na dziedzińcu Politechniki Wiedeńskiej. Na pomniku nagrobnym Ludwika Tetmajera von Przerwy umieszczona jest inskrypcja z tekstem w języku niemieckim [tłum.]: *Był siewcą/ Ziarno wykiełkowało/ We wszystkich, którzy od niego/ otrzymali nauki/ To, czego dokonał pozostanie/ Gdy już go dawno nie będzie/ Bo to, co się zasieje duchowo/ Jest wieczne.*

Grób Ludwika Tetmajera von Przerwy

ELISABETH STRAUSS

Śpiewaczka operowa, żona muzyka Eduarda Straussa
ur. 18 października 1919 r. w Krakowie,
zm. 20 lutego 2001 r. w Wiedniu
pochowana: kwatera 32 A, grób nr 42

Aż cztery pokolenia austriackiej muzycznej dynastii Straussów kontynuowały twórczą działalność. Elisabeth Strauss, z domu Pontes, była żoną ostatniego muzyka z rodziny Straussów.

Urodziła się w Krakowie. Jej matką była Polka, ojcem Austriak, oficer Armii Austro-Węgier, który w czasie I wojny światowej jako dowódca artylerii stacjonował w Krakowie. Tam poznał swoją przyszłą żonę. Po zakończeniu I wojny światowej, w wolnej już Polsce, zamieszkali w Krakowie.

Grób Elisabeth Strauss

Po ukończeniu krakowskiego gimnazjum Elisabeth Strauss podjęła studia na Uniwersytecie Jagiellońskim na wydziale polonistyki i germanistyki. Zamierzała pisać pracę doktorską na temat germanizmów w polszczyźnie. Wybuch II wojny światowej przekreślił jej plany. Będąc obywatelką austriacką, wbrew swej woli znalazła się po niewłaściwej stronie. Jej brat powołany został do niemieckiej armii i zginął.

Elisabeth wyjechała do Wiednia i w konserwatorium muzycznym rozpoczęła studia na kierunku śpiew operowy. Właśnie na tej uczelni poznała słynnego Eduarda II Straussa (1910–1969), swego przyszłego męża.

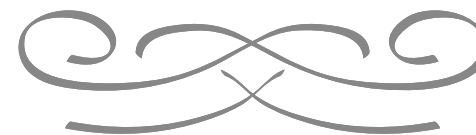
Eduard II Strauss, kontynuując muzyczne rodzinne tradycje, w 1965 r. objął

dyrygenturę specjalnie dla niego założonej Wiedeńskiej Orkiestry Johanna Straussa. Ze swą orkiestrą w liczbie ponad 40 muzyków odbył wiele zagranicznych tournée, m.in. w Warszawie, gdzie w 1967 r., w 100. rocznicę walca „Nad pięknym modrym Dunajem”, dyrygował Orkiestrą Polskiego Radia. Podczas pobytu w Polsce nagrał także płytę z utworami Straussa, pt. *Nad pięknym modrym Dunajem*.

Elisabeth Strauss zrezygnowała z zawodu śpiewaczki operowej i wspierała męża, który odnosił duże sukcesy. Ten zmarł niespodziewanie w wieku 59 lat. Po jego śmierci została depozytariuszką rodziny Straussów. Zajmowała się wykładami na temat muzyki Straussów, wygłaszała prelekcje, m.in. w rodzinnym Krakowie i w Warszawie. Owocami jej działalności były rozsiane po całym świecie towarzystwa straussowskie – z jej inicjatywy powstało m.in. Polskie Towarzystwo Straussowskie w Wieliczce.

Jej syn, Eduard III Strauss (ur. w 1955 r.), nie mając dostatecznego poczucia, że dorówna swym słynnym przodkom w muzycznym świecie, obrał odmienną drogę zawodową. Skończył prawo na Uniwersytecie Wiedeńskim i pracował jako sędzia Wyższego Sądu Krajowego. Zajmuje się ponadto historią swej rodziny, także naukowo, gdyż objął kierownictwo Wiedeńskiego Instytutu Badawczego Twórczości Rodziny Straussów.

Elisabeth Strauss zmarła w Wiedniu w wieku 82 lat. W rodzinnym grobowcu, w którym spoczywa, pochowani są jej mąż oraz jego dziadek Eduard Strauss (1835–1916), ck nadworny koncertmistrz, prowadzący orkiestrę Straussów. Koleje losu sprawiły, że w obecnych pokoleniach słynnej rodziny Straussów płynie także polska krew.

FRANZ THEODOR CSOKOR

polsko-austriacki humanista, dramaturg, dziennikarz
ur. 6 września 1885 r. w Wiedniu, zm. 5 stycznia 1969 r. w Wiedniu
pochowany: kwatera 32 C, grób nr 55

Uważany jest za jednego z najważniejszych pisarzy w Austrii. Pochodził z zamożnej mieszczańskiej rodziny. W latach 1890–1908 mieszkał w Mödling pod Wiedniem, w 1905 r. zdał maturę w tamtejszym gimnazjum. Następnie rozpoczął studia z historii sztuki, ale ich nie ukończył. Już w młodym wieku poczuł życiowe powołanie do pisarstwa. Swoje pierwsze sztuki teatralne napisał jeszcze przed I wojną światową.

Grób Franza Theodora Csokora

Podczas I wojny światowej został wcielony do wojska i pracował w archiwum wojennym w Wiedniu. W okresie międzywojennym jako dramaturg współpracował z wiedeńskim Raimundtheater, był także reżyserem scenicznym w Volkstheater w Wiedniu. W 1926 r. wystawił sztukę *Diebstahl* (Kradzież) Lenza Grabnera (1892–1943) w sali balowej wiedeńskiego Pałacu Czartoryskich, opracował także własną adaptację *Nie-Boskiej komedii* Zygmunta Kraszińskiego. Jej premiera miała miejsce w niemieckim teatrze w Katowicach, w 1923 roku.

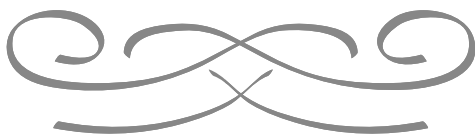
Był zagorzałym przeciwnikiem narodowego socjalizmu. Po „Anschlussie Austrii” do Rzeszy Niemieckiej w marcu 1938 r. wyemigrował do Polski, gdzie znalazł schronienie i przyjął polskie obywatelstwo. Przeżył bombardowanie Warszawy przez niemieckie lotnictwo

w 1939 r., następnie uciekł do Rumunii, potem do Jugosławii i Włoch.

Po zakończeniu wojny wrócił do Wiednia jako Austriak z polskim paszportem. W 1947 r. został prezesem austriackiego stowarzyszenia pisarzy PEN-Club, które rokrocznie przyznaje nagrodę literacką jego imienia. Jego imieniem nazwano także jedną z ulic w 11. dzielnicy Wiednia.

W swoich utworach opowiadał się za pokojem, wolnością i prawami człowieka. Za zaangażowanie na rzecz polskiej literatury został odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi i Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski (Polonia Restituta). Zmarł po krótkiej, ale ciężkiej chorobie. Miał wiele planów, których nie zdążył zrealizować.

Na jego grobie znajduje się wymowne łacińskie zawołanie: „NONDUM” (Jeszcze nie).

ADOLF WARCHAŁOWSKI

pionier lotnictwa, konstruktor, przedsiębiorca
ur. 22 maja 1886 r. w Wiedniu, zm. 22 maja 1928 r. w Wiedniu
pochowany: kwatera NAL (z lewej strony Lueger Kirche), nr 71
(grobowiec rodziny Roth)

Adolf Warchałowski, syn Jakuba i Amalii, miał trzech braci: Józefa (1869–1917), Augusta (1873–1938) i Karla (1879–1939). Ukończył studia na Politechnice Wiedeńskiej na kierunku budowa maszyn i w 1909 r. uzyskał dyplom inżyniera.

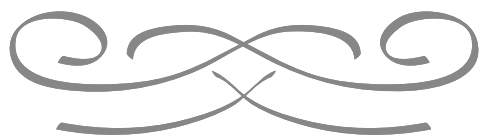
Zatrudnił się w firmie Werner-Pfleiderer, w której wykonywał próbne loty samolotem. 6 lutego 1910 r. odbył pierwszy w Austrii lot z pasażerem. W tym samym roku otrzymał dyplom pilota Austro-Węgier i ustanowił kolejne rekordy Austro-Węgier, m.in. wykonał lot trwający ponad godzinę, przelot na odległość 10 km, lot na wysokość 742 m n.p.m., czy też trwający 2 godziny lot z pasażerem na dystansie ok. 180 km. Za swe dokonania w 1910 r. otrzymał tytuł najlepszego pilota Austrii.

Jako pilot reprezentacji Austro-Węgier występował na międzynarodowych zawodach lotniczych, startując na samolocie Warchalowski, opracowanym według własnej konstrukcji. W latach 1910–1912 skonstruował 10 wersji samolotów oznaczonych jako Warchalowski I-X (nazywanych także Vindobona) oraz łódź latająca, wodnosamolot Warchalowski XI. Na samolotach własnej konstrukcji zdobył wiele nagród w zawodach lotniczych oraz ustanowił wiele rekordów.

Po zakończeniu kariery jako pilot objął funkcję dyrektora w firmie Werner-Pfleiderer. W 1913 r. założył z bratem Józefem Warchałowskim zakłady Österreichische Industrierwerke Warchalowski, Eissler & Co AG. W 1962 r. dla upamiętnienia inż. Adolfa Warchałowskiego jedną z ulic w 22. dzielnicy Wiednia nazwano Warchalowskigasse.

Grób Adolfa Warchałowskiego

JÓZEF WARCHAŁOWSKI

przedsiębiorca

ur. 13 grudnia 1869 r. w Wiedniu; zm. 14 lipca 1917 r. w Wiedniu
pochowany: kwatera 45 B, rząd G 1, grób nr 11

Grób Józefa Warchałowskiego

Józef Warchałowski (niem. Josef Warchalowski) wspólnie ze swymi braćmi, Adolfem (1886–1928) i Augustem (1873–1938), założył przedsiębiorstwo Österreichische Industrierwerke Warchalowski, Eissler & Co AG (Austriackie Zakłady Przemysłowe Warchalowski, Eissler & Co), produkujące silniki spalinowe. Firma Warchałowskich należała do ważnych przedsiębiorstw przemysłowych w Austro-Węgrzech.

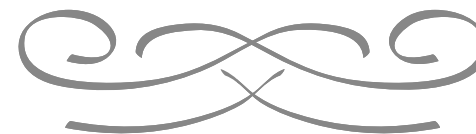
Pochodząca z Polski rodzina przez trzy pokolenia silnie zaznaczała swoją obecność w austriackim przemyśle. Pierwsze kroki w Wiedniu postawił senior rodziny Jakub Warchałowski (ur. 13 lipca 1836 r. w Jaśle/Galicja, zm. 5 grudnia 1903 r. w Wiedniu).

Ojciec Jakuba Warchałowskiego był krawcem, on zaś okazał się niezwykle uzdolniony jako wynalazca i przedsię-

biorca. W 1858 r. założył w 3. dzielnicy Wiednia fabrykę maszyn Maschinenfabrik J. Warchalowski. Już wtedy produkował pierwsze maszyny do szycia w Europie. Budował także maszyny rzemieślnicze, np. maszyny parowe dla kapeluszników. W późniejszym czasie punkt ciężkości w działalności firmy przeniósł się na budowę silników. Produkował nowatorskie jak na owe czasy stacjonarne silniki spalinowe do pracy na gazie i benzynie, które z powodzeniem sprzedawał na terenie całych Austro-Węgier.

Synowie Jakuba Warchałowskiego kontynuowali dzieło ojca i zajęli się produkcją silników lotniczych. Założyli przedsiębiorstwo Österreichische Industrierwerke Warchalowski, Eissler & Co AG, będące rozwinięciem firmy ich ojca Maschinenfabrik J. Warchalowski. Podtrzymując rodzinne tradycje, w trzecim pokoleniu Viktor i Rudolf Warchalowsky aż do roku 1971 prowadzili produkcję silników i ciągników w Wiedniu.

Na pomniku nagrobnym Józefa Warchałowskiego pod jego nazwiskiem widnieje duży napis: FABRIKANT.

JAN CICHOS, JAN JÓŹWIĄK, WŁADYSŁAW KUBICKI, JAN KUROWSKI, LEON PASIEKA, ROMAN TRAFALSKI

więźniowie podoboju koncentracyjnego KL Saurerwerke
pochowani: kwatera 40, rząd 7, groby nr 107, 108 oraz rząd 8,
groby nr 111, 112, 113 i 114

Podobóz KL Saurerwerke, jeden z kilkudziesięciu podobozów niemieckiego nazistowskiego obozu koncentracyjnego Mauthausen, istniał od 20 sierpnia 1944 r. do 2 kwietnia 1945 r. Znajdował się w 11. dzielnicy Wiednia na terenie zakładów Österreichische Saurerwerke AG. Firma ta, założona w 1906 r., była znaczącym producentem pojazdów ciężarowych i kontynuowała produkcję podczas II wojny światowej, wykorzystując pracę więźniów obozu koncentracyjnego Mauthausen.

Kwatera nr 40, groby polskich więźniów

20 sierpnia 1944 r. do zakładów Saurerwerke z pierwszym transportem z KL Mauthausen przyjechało około 150 więźniów. Zostali oni zakwaterowani w barakach na terenie przylegających do fabryki ogródków działkowych, przy ulicy Haidestrasse. Pierwszymi więźniami KL Saurerwerke byli głównie Polacy, Rosjanie, Francuzi i Włosi mający fachowe kwalifikacje jako murarze, stolarze czy elektrycy. Do ich zadań należało zbudowanie całej infrastruktury podoboju dla tych więźniów, którzy mieli przybyć później. Teren podoboju został ogrodzony, zbudowane zostały wieże strażnicze.

Już w pierwszym miesiącu istnienia KL Saurerwerke liczba więźniów wyniosła około 1000. W marcu 1945 r. stan liczebny podoboju osiągnął najwyższy poziom 1480 więźniów. Około połowa więźniów pochodziła z Polski, około jedna czwarta ze Związku Radzieckiego, pozostali z wielu krajów podbitych przez III Rzeszę Niemiecką.

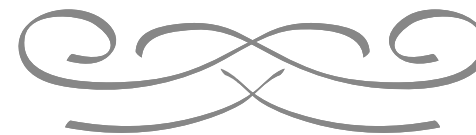
Warunki pobytu i pracy w KL Saurerwerke były bardzo trudne, więźniowie zatrudnieni byli przy produkcji ciągników czołgowych i wciąż pilnowani przez SS.

Ze względu na zbliżającą się Armię Czerwoną 1 kwietnia 1945 r. przygotowano ewakuację wszystkich więźniów do macierzystego obozu KL Mauthausen. Przed wymarszem esesmani chcieli zamordować najsłabszych i ciężko chorych więźniów, którzy nie byli w stanie iść w pośpiechu. Starszemu obozowemu Franzowi Kalteisowi udało się zniechęcić komendanta obozu SS-Hauptsturmführera Johanna Gärtnera do zabicia około 190 chorych więźniów, zakwalifikowanych jako „niezdolni do marszu”, i pozostawiono ich w obozie.

2 kwietnia 1945 r. pod eskortą esesmanów 1276 więźniów ruszyło w tzw. marsz śmierci. Po drodze wielu z nich zostało rozstrzelanych przez esesmanów, część zmarła z wyczerpania. 8 kwietnia 1945 r. ci więźniowie, którzy pozostali w KL Saurerwerke, zostali wyzwoleni przez wojska radzieckie. Nie wszyscy doczekali tego momentu, niektórzy zmarli z wycieńczenia przed nadejściem wojsk rosyjskich, a nawet wkrótce po oswobodzeniu.

Taki los spotkał m.in. sześciu polskich więźniów. Byli nimi: Jan Cichos, Jan Józwiak, Władysław Kubicki, Jan Kurowski, Leon Pasieka i Roman Trafalski. W pośpiechu wraz z innymi zmarłymi więźniami zostali pochowani na terenie przyległych do Saurerwerke ogródków działkowych. W dniach 7–10 września 1946 r. ich ciała zostały ekshumowane i pochowano ich na Cmentarzu Centralnym w Wiedniu w kwaterze 40. Choć miejsce ich pochówku na cmentarzu jest znane, niestety nie zostało oznaczone nagrobkiem.

Hale fabryczne byłych zakładów Saurerwerke w 11. dzielnicy Wiednia nadal istnieją, a dawny teren obozowy jest obecnie zabudowany nowymi obiektami gospodarczymi różnych firm. W 1981 r., w pobliżu terenu byłego podoboju koncentracyjnego, przy ulicy Haidestrasse 22 położony został obelisk z napisem w języku niemieckim (tłum.): *W tym miejscu znajdował się podobóz obozu koncentracyjnego Mauthausen. Do 1480 więźniów wykonywało tu prace przymusowe. 1944–1945.*

JAN KRASICKI

poseł do austriackiej Rady Państwa, członek Izby Panów
ur. 26 października 1837 r. w Nawojowej,
zm. 16 stycznia 1893 r. w Wiedniu
pochowany: kwatera 41 A, rząd G 2, grób nr 4

Jan Krasicki herbu Rogala pochodził z rodziny arystokratycznej. Jego ojciec hr. Kazimierz Krasicki, właściciel ziemski, absolwent Akademii Inżynierskiej w Wiedniu, brał udział w Powstaniu Listopadowym w 1831 roku. Pełnił funkcję kuratora literackiego Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Lwowie. W roku 1869 r. dożyłotnio został mianowany członkiem Izby Panów.

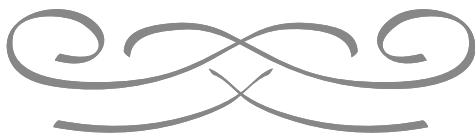
Hrabia Jan Krasicki (niem. Johann Krasicki) ukończył studia na wydziale prawa Uniwersytetu Lwowskiego. W 1859 r. rozpoczął karierę w urzędach galicyjskich we Lwowie, począwszy od powiatowych po ministerialne. Zajmował funkcje kierownicze w różnych instytucjach. Wymienić należy tu Galicyjskie Towarzystwo Gospodarskie, Krakowskie Towarzystwo Rolnicze oraz Galicyjskie Towarzystwo Ubezpieczeń. W latach 1874–1876 piastował funkcję prezesa Rady Nadzorczej Kolei Naddniestrzańskiej, w latach 1883–1889 prezesa Rady Nadzorczej Kolei Lwów–Czerniowce–Jassy, a w 1889 r. prezesa Rady Nadzorczej Kolei Lwów–Bełżec.

Grób Jana Krasickiego

W okręgu wyborczym, reprezentującym gminy galicyjskie Jarosław, Radymno, Sieniawa, Cieszanów, Lubaczów, wybrany został na posła do austriackiej Rady Państwa i pełnił tę funkcję podczas V kadencji (1873–1879) i VI kadencji (1879–1885) austriackiego parlamentu. Należał do ugrupowania politycznego „Podolacy”, skupiającego wschodniogalicyjskich konserwatywnych ziemian we frakcji parlamentarnej „Klub Polski”. W 1885 r. mianowany został przez cesarza dożywotnio członkiem Izby Panów, niewybieralnej izby wyższej parlamentu.

W wieku 56 lat popełnił samobójstwo, skacząc z okna na trzecim piętrze hotelu w Wiedniu. Od pewnego czasu cierpiał na problemy psychiczne, miał zaplanowane leczenie w sanatorium.

MACIEJ IGNACY MIELŻYŃSKI

naczelnny wódz III Powstania Śląskiego
ur. 13 października 1869 r. w Chobienicach,
zm. 9 stycznia 1944 r. w Wiedniu
pochowany: kwatera 42 A, rząd G 1, grób nr 3

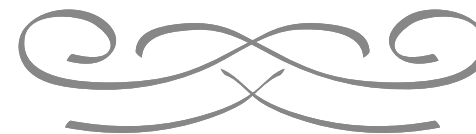
Grób Macieja Ignacego Mielżyńskiego

Urodził się w polskiej arystokratycznej rodzinie ziemiańskiej, w majątku Chobienice w Wielkopolsce, pod zaborem pruskim. W Monachium studiował prawo i malarstwo, w latach 1894–1898 odbywał służbę wojskową w armii niemieckiej. W latach 1903–1914 piastował funkcję posła do Reichstagu, czyli parlamentu Cesarstwa Niemieckiego.

Podczas I wojny światowej służył w armii niemieckiej. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, w roku 1920 w stopniu majora wstąpił do Wojska Polskiego. W styczniu 1921 r. jako podpułkownik kawalerii został oddelegowany na Górny Śląsk, gdzie organizował ruch zbrojny mający na celu przyłączenie Górnego Śląska do Polski, obejmując przywództwo tajnej polskiej organizacji wojskowej „Dowództwo Obrony Plebiscytu”.

W dniu wybuchu III Powstania Śląskiego, 2 maja 1921 r., stanął na jego czele i kierował Naczelną Komendą Wojsk Powstańczych. W lipcu 1921 r., po zakończeniu zwycięskich walk, z końcem tego samego roku został przeniesiony w stan spoczynku.

W 1927 r. objął majątek ziemski Gołębiewko na Pomorzu Gdańskim. W czasie II wojny światowej przebywał w Warszawie, a od 1940 r. pod nadzorem gestapo zamieszkał w Wiedniu, gdzie zmarł w roku 1944.

ANTONI BRYK

lekarz chirurg, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego
ur. 25 maja 1820 r. w Dubiecku, zm. 16 lipca 1881 r. w Krakowie
pochowany: kwatera 42 A, rząd G 1, grób nr 29

Urodził się w polskiej rodzinie chłopskiej. Ukończył szkołę we wsi Dubiecko w powiecie przemyskim, wykazując się nadzwyczajnymi uzdolnieniami.

Obowiązujące wówczas w Galicji prawo zmuszało rodziny chłopskie do przymusowej pracy pańszczyźnianej na rzecz właściciela majątku. Chcąc uniknąć pańszczyzny, Antoni Bryk uciekł do Wiednia, aby tam kontynuować naukę. Wstąpił do gimnazjum, a po jego ukończeniu rozpoczął studia medyczne na Uniwersytecie Wiedeńskim. Niestety właściciel Dubiecka, hr. Kazimierz Krasicki, zażądał od Antoniego Bryka przerwania studiów, powrotu do majątku i wywiązania się z obowiązku pańszczyzny. Ten nie powrócił, ukończył studia i w 1846 r. uzyskał stopień doktora medycyny na Uniwersytecie Wiedeńskim.

Według obowiązującego do 1848 r. prawa jedyną możliwością uniknięcia obowiązku pracy pańszczyźnianej było wstąpienie do armii Cesarstwa Austrii. Antoni Bryk wstąpił więc do

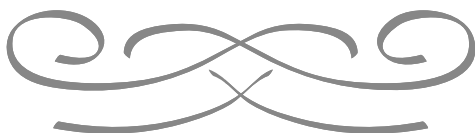
Grób Antoniego Bryka

wojska i jako wojskowy lekarz pracował w garnizonowych szpitalach. Piął się po szczeblach kariery w armii austriackiej, a jednocześnie zajmował pracą naukową i dydaktyczną. Począwszy od 1852 r. prowadził wykłady z medycyny sądowej na Uniwersytecie Jagiellońskim, a w 1860 r. uzyskał na tej uczelni tytuł profesora chirurgii. W latach 1860–1881 pełnił obowiązki dyrektora Kliniki Chirurgicznej UJ w Krakowie.

Prof. Antoni Bryk okazał się pionierem polskiej chirurgii. Był pierwszą osobą, która wprowadziła antyseptyczną metodę opatrywania ran sposobem Listera jako rutynowy zabieg w krakowskiej Klinice Chirurgicznej. Antyseptyka przyczyniła się do zmniejszenia nie tylko zakażeń podczas operacji, ale także śmiertelności pooperacyjnej. Był współzałożycielem i redaktorem czasopisma „Przegląd Lekarski”.

Na własny koszt wspomagał zdolnych uczniów z ubogich rodzin, aby mogli kontynuować naukę w szkołach i uniwersytetach.

We wspólnym grobie w 1904 r. pochowana została także jego żona, Elisa Bryk. Termin ważności mogiły upłynął w 2017 r., w związku z tym grób zagrożony jest likwidacją.

FLORIAN ZIEMIAŁKOWSKI

działacz niepodległościowy, poseł do austriackiej Rady Państwa,
minister dla Galicji
ur. 27 grudnia 1817 r. w Berezowicy Małej,
zm. 27 marca 1900 r. w Wiedniu
pochowany: kwatera 47 A, rząd G 1, grób nr 21

Florian Ziemiałkowski pochodził z ubogiej rodziny. Jego ojciec pracował jako kucharz.

Po ukończeniu gimnazjum w Tarnopolu podjął studia na kierunku filozoficznym (1833–1835) i prawnym (1835–1838) Uniwersytetu Lwowskiego. W roku 1840 otrzymał tytuł doktora praw i podjął pracę jako aplikant adwokacki we lwowskiej prokuraturze. W roku 1841 rozpoczął natomiast pracę na Uniwersytecie Lwowskim jako wykładowca nauk prawno-politycznych.

Zaangażował się w działalność konspiracyjnego polskiego ruchu niepodległościowego pod zaborem austriackim. Wstąpił do tajnego galicyjskiego Stowarzyszenia Ludu Polskiego, należał do frakcji radykałów, dążących do jak najszybszego wywołania powstania w celu wywalczenia wolnej Polski.

W roku 1841 został aresztowany za zdradę stanu i osadzony w więzieniu we Lwowie, w 1845 r. odczytano mu wyrok skazujący go na karę śmierci przez powieszenie. Wskutek ogłoszonej cesarskiej amnestii darowano mu karę śmierci, odzyskał także wolność, został jednak pozbawiony praw adwokackich (ponownie przyznano mu je w 1849 r.).

W latach 40. XIX w. w okresie Wiosny Ludów znów zaangażował się politycznie. Wstąpił do lwowskiego Komitetu Narodowego – polskiego komitetu obywatelskiego opowiadającego się za demokratyzacją i przywróceniem swobód narodowych w Galicji, w tym wprowadzeniem polskiej administracji oraz języka polskiego w szkołach i urzędach.

W roku 1848 wybrany został posłem na Sejm Ustawodawczy w Wiedniu z okręgu wyborczego miasto Lwów.

Ponownie zaangażował się w działalność niepodległościową podczas zrywu powstańczego z 1863 roku. W czasie Powstania Styczniowego należał do Komitetu Galicji Wschodniej, organizacji powstańczej na terenie Galicji. W 1863 r. został aresztowany pod zarzutem organizacji powstania, rok później usłyszał za to wyrok trzech lat więzienia. Po ogłoszeniu amnestii w 1865 r. został zwolniony. Znalazł zatrudnienie jako radca prawny lwowskiego oddziału Instytutu Kredytowego.

Jako jeden z czołowych działaczy demokratycznych Florian Ziemiałkowski zdobył w Galicji dużą popularność. W 1871 r. został pierwszym wybranym prezydentem miasta Lwowa, funkcję tę piastował do 1873 roku. Kilkakrotnie wybierany był na posła do Sejmu Krajowego (II, III, IV, V, VI kadencja, lata 1867–1894). Jako reprezentant Lwowa był także posłem do austriackiej Rady Państwa II kadencji (1867–1869), zrezygnował jednak z tej funkcji na znak protestu przeciwko nieprzyjęciu przez austriacki parlament rezolucji mającej nadać Galicji szerszą autonomię. Ponownie został członkiem Rady Państwa w kadencjach V, VI, VII

Grób Floriana i Heleny Ziemiałkowskich

(lata 1873–1888). Należał do frakcji posłów demokratycznych zrzeszonych w Kole Polskim w Wiedniu, a w latach 1867–1868 był jego prezesem. Przez pięć lat (1873–1878) był ministrem dla Galicji w rządzie premiera Adolfa von Auersperga i premiera Eduarda von Taaffego.

W 1880 r. Florian Ziemiałkowski otrzymał austriackie szlachectwo i tytuł *Freiherr* (baron), a w roku 1888 r. mianowany został dożywotnio członkiem austriackiej Izby Panów. Przez ostatnie 25 lat życia mieszkał w Wiedniu. Pochowany jest wraz z żoną Heleną, z domu Dylewska herbu Oksza (1840–1917).

Na pomniku nagrobnym Ziemiałkowskich widnieją dwie wypisane w kamieniu inskrypcje w języku polskim. Pierwsza z nich to testament Floriana Ziemiałkowskiego:

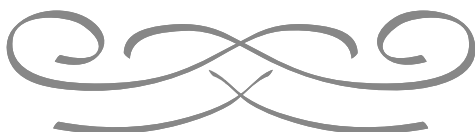
Chleba mi Bóg nie skąpił i odwagi w trudzie/ Po mej śmierci niewielki zostanie dostatek/ Lecz może dobrem słowem wspomną o mnie ludzie/ To w mej spuściźnie najlepszy dla Ciebie datek.

Poniżej umieszczony został tekst Heleny Ziemiałkowskiej skierowany do jej męża: *Ty cichy, Ty szczytny, Ty wielki błogosławiony/ Spoczywasz spokojnie po trudzie, po znoju/ Na obcej ziemi wśród mogił nieznanych/ Ta myśl żeś odszedł ode mnie do zimnego grobu/ Targa mi serce rozpaczą głuchą/ A dusza moja usycha z żalu i tęsknoty za Tobą przyjacielu drogi./ Twoja Helena.*

Helena Ziemiałkowska w trakcie trwającego 42 lat małżeństwa zawsze wspierała swego męża w trudnych latach jego życia, szczególnie podczas uwięzienia za udział w Powstaniu Styczniowym. Sama udzielała się też społecznie przy tworzeniu szkół dla dzieci z ubogich polskich rodzin mieszkających w Wiedniu, prowadziła także salon literacko-towarzyski. Po śmierci męża uporządkowała jego archiwum osobiste, wydała jego pamiętniki i poświęcony mu szkic biograficzny.

W 1901 r. utworzyła Fundusz Floriana Ziemiałkowskiego i wsparła kwotą w wysokości 20 000 koron zakup kamienicy przy Boerhaavegasse 25 z przeznaczeniem na Dom Polski w Wiedniu. W 1908 r. Polskie Towarzystwo Szkoły Ludowej nabyło tę nieruchomość za cenę 160 000 koron. Obecnie budynek jest własnością Polskiej Akademii Nauk – Stacji Naukowej w Wiedniu.

Pomnik nagrobny Floriana i Heleny Ziemiałkowskich dzięki zaangażowaniu Ambasady RP w Wiedniu i PAN-Stacji Naukowej w Wiedniu został w 2020 r. odrestaurowany.

JAN EDWARD HOFMOKL

lekarz, chirurg, profesor Uniwersytetu Wiedeńskiego
ur. 16 sierpnia 1840 r. w Brzeżanach, zm. 25 marca 1900 r. w Wiedniu
pochowany: kwatery 47 A, rząd G 1, grób nr 22

Jan Edward Hofmokl (niem. Johann Eduard Hofmokl) urodził się w Brzeżanach na terenie Galicji (obecnie w obwodzie tarnopolskim w Ukrainie), w spolonizowanej rodzinie przybyłej z Austrii. Jego bratem był prawnik Michał Hofmokl. W latach 1892–1897 pełnił obowiązki posła do Rady Państwa i parlamentu monarchii austro-węgierskiej, gdzie należał do parlamentarnego Koła Polskiego (Polenklub).

Jan Hofmokl po ukończeniu miejscowego gimnazjum podjął studia na wydziale medycyny na Uniwersytecie Wiedeńskim. W 1865 r. uzyskał tytuł doktora medycyny i magistra położnictwa. W 1868 r. został chirurgiem asystentem w I Klinice Chirurgii Uniwersyteckiej Ogólnego Szpitala Miasta Wiednia (I. Chirurgischen Universitätsklinik am Allgemeinen Krankenhaus der Stadt Wien). Tam też uzyskał habilitację w 1871 r., następnie stopień docenta, a w 1885 r. został profesorem nadzwyczajnym na Uniwersytecie Wiedeńskim, gdzie wykładał chirurgię.

W roku 1873 objął stanowisko naczelnego lekarza Oddziału Chirurgicznego Szpitala Dziecięcego Leopoldstätt (Chirurgischen Abteilung am Leopoldstädter Kinderspital), a od roku 1876 kierował oddziałem chirurgicznym w Wiedeńskiej Poliklinice Ogólnej (Wiener Allgemeinen Poliklinik). W roku 1881 objął stanowisko ordynatora w szpitalu Rudolfstiftung, był także ekspertem medycznym w sądach wiedeńskich i radcą rządowym. W 1900 r. przeszedł na emeryturę i tego samego roku zmarł.

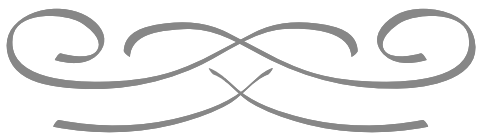
Jako lekarz zajmował się przede wszystkim leczeniem uwięzionych przepuklin. Wraz ze słynnym austriackim lekarzem, Salomonem Strickerem, prowadził badania naukowe nad

Grób Jana Edwarda Hofmokla

tworzeniem się modzeli oraz chirurgicznym prostowaniem skrzywień kości spowodowanych krzywicą. Opublikował wiele artykułów dotyczących różnych dziedzin chirurgii.

Jan Edward Hofmokl został mianowany radcą dworu w 1900 r. Po jego śmierci jedną z ulic w 15. dzielnicy Wiednia nazwano na jego cześć Hofmoklgasse.

JAN BEZARD

wybitny wynalazca, pułkownik Armii Austro-Węgier,
pułkownik Wojska Polskiego

ur. 5 maja 1871 w Przyborowie, zm. 16 marca 1954 w Wiedniu

Pochowany: kwatera 47 E, rząd 5, numer 1

Jan Bezard (niem. Johann Ritter von Bezard) pochodził z rodziny o tradycjach wojskowych. Ukończył Akademię Wojskową w Wiener-Nustadt (1892) i Wyższą Szkołę Wojenną w Wiedniu (1897). W latach 1905–1911 pracował naukowo jako kartograf, wykładał topografię w Akademii Wojskowej i Wyższej Szkole Wojennej.

Dążąc do jak najdokładniejszego odwzorowania terenu na mapach, skonstruował busolę własnego projektu (busola systemu Bezarda), umożliwiającą dużą dokładność odczytu. Busola Bezarda znalazła się na wyposażeniu Armii Austro-Węgier i rozpoczęto jej masową produkcję. System ten został opatentowany w wielu krajach świata i wprowadzony w większości armii.

W czasie I wojny światowej Jan Bezard był dowódcą batalionu 2. Pułku Tyrolskich Strzelców Cesarskich, po czym dostał się do niewoli rosyjskiej. Po zakończeniu wojny zgłosił się do Armii Polskiej. Wykładał terenoznawstwo w Wyższej Szkole Wojennej i współor-

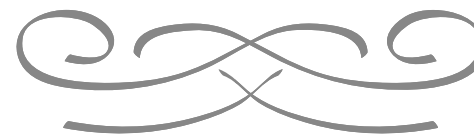

Grób Jana Bezarda

ganizował Wojskowy Instytut Geograficzny. W stopniu pułkownika dyplomowanego Wojska Polskiego w 1927 r. został przeniesiony w stan spoczynku. Podczas II wojny światowej, w obawie przed zbliżającą się Armią Czerwoną, mając w pamięci traumę niewoli rosyjskiej, blisko 70-letni Jan Bezard wyjechał do Turcji. Jego majątek w Przyborowie w 1946 r. na mocy dekretu o reformie rolnej przejął Skarb Państwa.

Pod koniec lat 40. Jan Bezard opuścił Turcję i zamieszkał w Wiedniu, gdzie w 1954 r. zmarł w zapomnieniu i ubóstwie w ośrodku dla azylantów.

Jego od lat nieopłacany grób został przez administrację cmentarza przeznaczony do likwidacji. Dzięki zaangażowaniu Bartłomieja Rosika, konsula generalnego Ambasady RP w Wiedniu, Marty Ponaczewnej, naczelnik Wydziału Administracyjnego Biura Upamiętniania Walk i Męczeństwa IPN, oraz Sławomira Iwanowskiego, redaktora naczelnego Pisma Polonii Austriackiej „Polonika”, grób nie uległ likwidacji. IPN wyasygnowało środki na jego opłacenie i zaplanowane jest postawienie nowego pomnika nagrobnego.

EDMUND FRANCISZEK RITTER VON ZAREMBA

marszałek Armii Austro-Węgier

ur. 20 listopada 1856 r. w Kołomyi, zm. 30 lipca 1927 r. w Wiedniu

pochowany: kwatera 71 B, nr 83

Edmund Franciszek Ritter von Zaremba, arystokrata, urodził się w Kołomyi (dziś miasto w zachodniej Ukrainie), w rodzinie o tradycjach wojskowych. Jego ojciec, Franciszek Zaremba (1810–1886), był generałem w Armii Austro-Węgier.

Edmund Zaremba w wieku 14 lat wstąpił do Kolegium Wojskowego w St. Pölten, a następnie do Terezańskiej Akademii Wojskowej w Wiener-Neustadt, elitarnego wojskowego uczelni, która kształtowała kadry oficerskie armii austro-węgierskiej. W roku 1876 w stopniu porucznika rozpoczął służbę w 13. regimencie ułanów galicyjskich, składającego się w większości z Polaków. W 1906 r. został mianowany dowódcą 4. Pułku Ułanów Cesarza w Wiener-Neustadt, a następnie objął dowództwo 20. brygady kawalerii stacjonującej w Krakowie. W 1911 r.

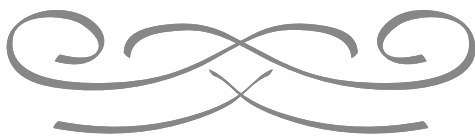
Grób Edmunda Zaremby

awansował do stopnia generała-majora. Odznaczony został Krzyżem Rycerskim Orderu Leopolda i Orderem Korony Żelaznej.

W stopniu tytularnym marszałek polny porucznik austro-węgierskiej armii w 1915 r. przeniesiony został w stan spoczynku. Zamieszkał w Wiedniu, a po odzyskaniu przez Polskę niepodległości starał się o przyjęcie do służby w Wojsku Polskim. Zmarł w wieku 71 lat. Pochowany został wraz z pochodzącą ze Lwowa żoną Gizelą z domu Budweiser (1870–1952). Na jego nagrobnym pomniku umieszczony jest napis w języku polskim:

Tu spoczywają: ostatni z swego szlacheckiego rodu herbu Zaremba/ EDMUND ZAREMBA/ emeryt. Generał Dywizji K.u.K. Feldmarschalleutnant/ Ritter des Leopold – Ordens m.d.K.D.u.Schw./ des Ordens der

Eisernen Krone m.Kl.etz./ 20.XI.1856 – 30.VII.1927/ i tegoż ukochana pełna poświęcenia małżonka GIZELA/ 13.VII.1870 – 1.IV.1952.

ADAM RIPPER

generał Armii Austro-Węgier
ur. 11 grudnia 1853 r. w Ludwinowie/Kraków,
zm. 24 grudnia 1930 r. w Wiedniu
pochowany: kwatera 72 B, rząd 6, grób nr 1

Ojciec Adama Rippera, Franciszek (1816–1885), był właścicielem ziemskim. Adam po ukończeniu krakowskiego gimnazjum w 1872 r. wstąpił do stacjonującego w Krakowie Gali-

cyjskiego Pułku Piechoty nr 20. Po roku służby podjął studia na wydziale prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego. Po ich ukończeniu, w 1876 r. rozpoczął pracę w Sądzie Garnizonowym w Wiedniu. W kolejnych latach delegowany był do sądów wojskowych na terenie krajów koronnych Austro-Węgier.

Awansował i obejmował kierownicze stanowiska w sądach garnizonowych. W 1900 r. mianowany został na stopień pułkownika i powrócił do Wiednia na stanowisko referenta prawnego, najpierw w Wyższym Sądzie Wojskowym, a w 1902 r. w Najwyższym Sądzie Wojskowym. W 1903 r. awansował na stopień generała audytora, po trzech latach, w wieku 53 lat, przeszedł w stan spoczynku.

Zmarł w 1930 r., pochowany na Cmentarzu Centralnym w Wiedniu. Rozrośnięte korzenie pobliskiego drzewa spowodowały przewrócenie się pomnika nagrobnego generała Adama Rippera.

Przyrodnim bratem Adama Rippera był Juliusz Ripper (ur. 1847 r. w Podgórzu/Kraków, zm. 1914 r. w Wiedniu), admirał Austro-Węgierskiej Marynarki Wojennej, jeden z najwybitniejszych w dziejach tej jednostki. On także był pochowany na Cmentarzu Centralnym w Wiedniu, jego grób został już zlikwidowany.

Grób Adama Rippera

KAZIMIERZ RADOSŁAW BARON KELLES-KRAUZ

polityk, socjolog, publicysta

ur. 22 marca 1872 r. w Szczecbrzeszynie, zm. 24 czerwca 1905 r. w Pernitz

pochowany: kwatera 73, rząd 6, grób nr 17

Grób Kazimierza Kellese-Krauz

Kazimierz Kelles-Krauz urodził się w rodzinie szlacheckiej. Jego ojciec Michał Kelles-Krauz, z zawodu urzędnik, za udział w Powstaniu Styczniowym ukarany został utratą całego majątku. W 1882 r. zamieszkał wraz z rodziną w Radomiu.

Kazimierz Kelles-Krauz już jako uczeń interesował się polityką, gromadził nielegalną literaturę socjalistyczną, agitował, za co został usunięty z rosyjskiego rządowego gimnazjum w Radomiu. Maturę zdał eksternistycznie w Kielcach i rozpoczął studia na Wydziale Prawa Cesarskiego Uniwersytetu Warszawskiego. Tu znów spotkały go carskie represje. Już po dwóch miesiącach został oskarżony o spisek i wydalony z uczelni. W wieku 20 lat wyjechał do Paryża i podjął studia fizyczno-matematyczne na Sorbonie.

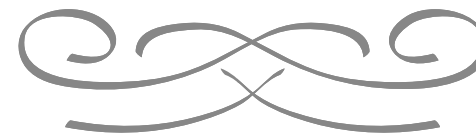
Tam też nawiązał współpracę z międzynarodowym ruchem socjalistycznym i wstąpił do Związku Zagranicznego Socjalistów Polskich.

W roku 1896 na zjeździe II Międzynarodówki w Londynie był inicjatorem i autorem wniosku o uznanie dla Polski prawa do niepodległości.

W 1901 r. otrzymał stopień doktora nauk społecznych i przeprowadził się do Wiednia, gdzie wstąpił na wydział prawa Uniwersytetu Wiedeńskiego. W Wiedniu napisał wiele prac z dziedziny filozofii i socjologii, prowadził także pracę organizacyjną i oświatową dla polskich robotników. Współpracował z międzynarodową prasą socjalistyczną, często podejmował tematykę ruchu robotniczego i walki o prawa robotnicze. Uważany był za jednego z najważniejszych myślicieli marksistowskich końca XIX wieku.

Jako teoretyk i działacz Związku Zagranicznych Socjalistów Polskich (później Polskiej Partii Socjalistycznej) propagował prawo Polski do odzyskania niepodległości i wizję kraju jako państwa demokratycznego. Wiele podróżował, wygłaszając odczyty.

Oslabiony nadmiernym wysiłkiem, ciężko zachorował na płuca i zmarł 24 czerwca 1905 r. w Pernitz w Dolnej Austrii. Za działalność na rzecz odzyskania przez Polskę niepodległości, w 1930 r. został pośmiertnie odznaczony Krzyżem Niepodległości przez prezydenta RP Ignacego Mościckiego. W Radomiu upamiętniony jest ulicą Kazimierza Kelles-Krauz.

ALEKSANDER HAJDECKI

prawnik wojskowy, publicysta, historyk sztuki

ur. 10 grudnia 1851 r. we Lwowie, zm. 1934 r. w Wiedniu

pochowany: kwatera 75 A, rząd 23, grób nr 47

W latach 1870–1876 studiował prawo na Uniwersytecie Lwowskim i był stypendystą Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. Następnie podjął pracę we lwowskim magistracie (1877–1878), po czym wstąpił do Armii Austro-Węgier.

W kolejnych latach służył jako prawnik w wiedeńskim sądzie wojskowym, w 1889 r. został sędzią wojskowym i awansował do stopnia podpułkownika. W 1900 r. przeszedł na emeryturę i osiadł w Wiedniu. Poświęcił się wówczas studiom z zakresu historii ogólnej i historii sztuki.

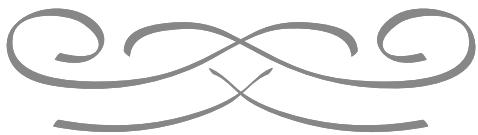
Podczas I wojny światowej angażował się w sprawy polskie, pełniąc funkcję wiceprzewodniczącego zarządu Polskiego Archiwum Wojennego, założonego w 1915 r. w Wiedniu. Mieściło się w 1. dzielnicy Wiednia przy Wallnerstrasse 1.

Grób Aleksandra Hajdeckiego

Archiwum gromadziło dokumenty dotyczące udziału Polaków w I wojnie światowej, co miało znaczenie w procesie tworzenia niepodległego państwa polskiego. Przyszłym pokoleniom miało służyć jako świadectwo wojennego wysiłku Polaków. W 1921 r. bogate zbiory Archiwum, zawierające ponad 100 tysięcy dokumentów, m.in. polskojęzycznych wojennych rękopisów, wspomnień, zdjęć, broszur, dzienników i czasopism, przekazane zostały do Centralnej Biblioteki Wojskowej oraz Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie. Niestety podczas II wojny światowej zostały przez Niemców zniszczone.

Aleksander Hajdecki jako działacz społeczny był także autorem wielu publikacji, głównie na temat wiedeńskich zabytków oraz historii Polski. W 1929 r. własnym nakładem wydał książkę *O wielkości i potędze Narodu Polskiego w świetle pomników historycznych wiedeńskich*. Choć był historykiem amatorem, współpracę z nim nawiązało wiele pism i wydawnictw naukowych.

POLSKI CMENTARZ WOJENNY

Kwatera nr 88

Pomnik upamiętniający polskich żołnierzy poległych w czasie II wojny światowej wzniesiony został w 1979 roku. Wokół niego ustawionych jest 30 kamiennych krzyży z wypisanymi nazwiskami pochowanych tu polskich żołnierzy, zmarłych w niemieckich obozach jenieckich w pierwszych latach wojny.

Na tablicy pamiątkowej, opatrzonej wizerunkiem orła w koronie, inskrypcja w języku polskim i niemieckim głosi:

PAMIĘCI ŻOŁNIERZY POLSKICH OFIAR FASZYZMU
W LATACH 1939–1945
ZUM GEDENKEN AN POLNISCHE SOLDATEN OPFER
DES FASCHISMUS IN JAHREN 1939–1945

Poniżej wypisane są nazwiska: mjr. Kazimierz Żmudziński 1902–1939, por. Władysław Markiewicz 1906–1939, kpr. Stefan Lobczyk 1908–1940, kpr. Jan Przybylski 1915–1940, kpr. Karol Rom 1914–1940, kpr. Stanisław Włodarczyk 1912–1940, szer. Władysław Błocki 1899–1941, szer. Andrzej Bryliński 1900–1940, szer. Jan Ciras-Cieras 1909–1940, szer. Stanisław

Polski cmentarz wojenny

Gancarz 1913–1941, szer. Jan Kamiński 1903–1940, szer. Borys Kiryło 1905–1940, szer. Chaim Klieger 1899–1940, szer. Andrzej Lasco 1898–1941, szer. Bolesław Lechniak 1905–1940, szer. Michał Maruszak 1910–1940, szer. Antoni Moda 1912–1940, szer. Jan Pitura 1908–1940, szer. Jan Podkalicz 1904–1941, szer. Stanisław Polita 1897–1941, szer. Stefan Polkowski 1897–1941, szer. Michał Rusek 1910–1941, szer. Tomasz Sas 1914–1940, szer. Stefan Skorupa 1916–1939, szer. Michał Sroka 1909–1939, szer. Marian Słazyk 1901–1939, szer. Mikołaj Wasylak 1912–1940, szer. Hermann Wenzel 1903–1939, szer. Ludwik Wierczok 1912–1941, szer. Władysław Wilczuk 1912–1940.

Mało znane są tragiczne losy spoczywających tu polskich żołnierzy. Przybliżmy zatem historię najwyższego stopniem wojskowym majora Kazimierza Józefa Żmudzińskiego.

Urodził się w 1902 r. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości wstąpił do Wojska Polskiego. Walczył w wojnie polsko-bolszewickiej w latach 1919–1921, za co odznaczony został Krzyżem Walecznych. Po zakończeniu wojny służył w 2. Pułku Artylerii Górskiej w Przemyślu. W 1931 r. otrzymał awans na stopień kapitana, a niedługo przed wybuchem II wojny światowej – na stopień majora artylerii Wojska Polskiego.

Pierwszego dnia wojny, 1 września 1939 roku, 16. Dywizjon Artylerii Motorowej (zmotoryzowany pododdział artylerii lekkiej) pod dowództwem majora Żmudzińskiego wyruszył na południowy front w rejon Jordanowa. Następnego dnia, 2 września, rozpoczęła się pierwsza bitwa. Kilka pierwszych ataków niemieckiej 2. Dywizji Pancerniej udało się odeprzeć, niestety kolejne

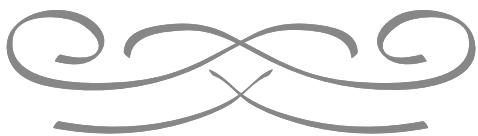

Grób mjr. Kazimierza Żmudzińskiego

uderzenie w sile aż 200 czołgów przełamało pozycje polskiej obrony. Wykazując się niezwykle bohaterskim, polscy żołnierze atakowali wrogie czołgi granatami. Ostatnią walkę dowódcy dywizjonu, mjr. Kazimierza Żmudzińskiego, wspominał kpr. Adam Rubaszewski:

(...) Z odbezpieczonym granatem ręcznym nastąpiło wycofanie się nasze z punktu obserwacyjnego. Ostatni szedł mjr Żmudziński, trafiony z k.m. czołgów niemieckich padł ciężko ranny (...). Padliśmy na ziemię. Ogień karabinów maszynowych siekł naokoło, liście kartofliska zasypywały nasze plecy. Czołgi niemieckie najeżdżały na leżących, do mnie zbliżył się czołg na kilka kroków, czułem, że byłem wzięty na celownik. Zostaliśmy wzięci do niewoli po obrabowaniu nas ze wszystkich posiadanych rzeczy, przy czym mówiono z drwinami, że biorą na pamiątkę. Nasz dowódca leżał ciężko ranny, bez żadnej pomocy, wystawiony na drwiny bandyckich żołdaków, dla których bohaterskie zachowanie się rannego nie robiło żadnego wrażenia. (...) Było południe, słońce niemilosiernie paliło. Ranny leżał we własnej krwi na słońcu z otwartą, wyrwaną głęboką raną w udzie, poza tym miał również przestrzeloną rękę. Strzepy roztrzaskanej lornetki polowej zwiślały na piersiach. Leżał w beznadziejnym stanie... nie skarżył się, był spokojny. Gdy nachyliłem się, ciężko ranny uśmiechnął się, mówił do nas, dodawał nam jeszcze sił i otuchy do przetrwania niewoli. (...) Długi czas upłynął, zanim założono mu prowizoryczny opatrunek. Byliśmy tymi ostatnimi, którzy oddali mu żołnierską przysługę. Zanieśliśmy na swych ramionach mjr. Żmudzińskiego do auta – ostatnie spojrzenie... ostatni salut żołnierza.

Ciężko ranny major Kazimierz Żmudziński dostał się do niewoli, zmarł po kilku tygodniach, w październiku 1939 roku. Ostatni swój spoczynek znalazł na wiedeńskim cmentarzu pośród tych, których spotkał podobny los.

ROMAN HERNICZ

literat, dziennikarz, poeta
ur. ok. 1880 r., zm. 21 kwietnia 1938 r. w Wiedniu
pochowany: kwatera 95, rząd 28, grób nr 48

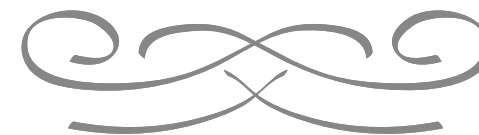
Roman Hernicz (właśc. Roman Haber) był jednym z najaktywniejszych działaczy Polonii wiedeńskiej przed I wojną światową i w jej trakcie, a następnie w okresie dwudziestolecia międzywojennego.

Pośród wielu funkcji, które pełnił, wymienić należy przede wszystkim rolę redaktora naczelnego „Głosu Wiedeńskiego”, polskiego czasopisma wydawanego w Wiedniu w latach 20. XX wieku. Pismo to opatrzone było podtytułem „Pismo poświęcone sprawom kolonii polskiej w Wiedniu”. Współpracował z wieloma pismami polonijnymi, był wiedeńskim korespondentem dziennika „Rzeczypospolita”, jak i członkiem Stowarzyszenia „Strzecha”. Wspierał organizacyjnie pierwsze wiedeńskie występy Jana Kiepurę, nieznanego wówczas młodego śpiewaka, dla którego Wiedeń okazał się być początkiem międzynarodowej kariery.

W 1931 r. w Wiedniu ukazała się książka autorstwa Romana Hernicza *Mózg i krtań. Opowieść o Janie Kiepurze*, będąca zapisem wspomnień z jego spotkania z wybitnym artystą.

Hernicz był ponadto autorem wielu książek o charakterze patriotycznym, m.in. zbiorów wierszy: *Wschodzącym zorzom. Poezya polska w latach wojny* (Mikołów 1920), *A to się krwawi tylko serce moje* (Paryż 1932), opowiadania *Z tułaczkiej doli. Pamiętnik wygnańców 1914–1915* (Wiedeń 1915), *Stach legionista. Opowieść z dni ostatnich* (Cieszyn 1915), *O Polsko – Polsko ukąpana w krwi!* (Wiedeń 1916), śpiewnik *Szlakiem tułaczym. Antologia polskiej pieśni emigracyjnej* (Wiedeń 1936).

W 1938 r. po wkroczeniu wojsk hitlerowskich do Austrii popełnił samobójstwo.

ARTUR MARIA SWINARSKI

poeta, dramaturg, satyryk, plastyk
ur. 28 lipca 1900 r. w Brodnicy, zm. 21 kwietnia 1965 r. w Szwajcarii
pochowany: kwatera 121, rząd 12, grób nr 11

Artur Maria Swinarski po ukończeniu gimnazjum wyjechał do Poznania, gdzie studiował germanistykę, historię sztuki i scenografię. W latach 1918–1920 związany był ze środowi-

Grób Romana Hernicza

.....

Grób Artura Marii Swinarskiego

skiem literackim skupionym wokół poznańskiego pisma „Zdrój”, w którym debiutował jako grafik i poeta. W 1919 r. miał pierwszą indywidualną wystawę swych obrazów.

W Poznaniu współpracował z czasopismami literackimi, takimi jak: „Czas”, „Cyrulik Warszawski”, „Okolica Poetów”. W latach 1934–1937 zamieszkał w Krakowie, gdzie kierował działem literackim „Czasu”. Od roku 1937 mieszkał w Gdyni, gdzie z kolei redagował dział literacki „Kurier Bałtyckiego”. Podczas okupacji przebywał w Krakowie. W 1952 r. zamieszkał w Warszawie, występował tam w kabarecie literackim „Stańczyk”. Z powodu sytuacji politycznej w Polsce, w roku 1963 wyemigrował do Wiednia i przyjął obywatelstwo austriackie.

Był autorem wielu tekstów, począwszy od felietonów, satyr i parodii, po utwory dramatyczne. Wydał także serię książek z polskojęzycznymi przekładami poezji poetów niemieckich, takich jak Johann Wolfgang von Goethe, Heinrich Heine i Friedrich Schiller. Napisał 18 komedii i dramatów, z których wystawiono 7. Najbardziej znane to *Achilles i panny* oraz *Ararat*.

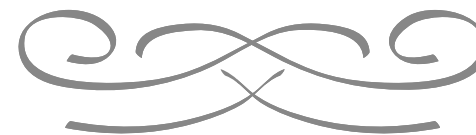
Wystawiał liczne szopki satyryczne, m.in. w kabaretach „Różowa Kukułka”, „Żdziebko”, Klub Szyderców „Pod Kaktusem”, w których także występował. Jest autorem popularnego tekstu *Piosenka o zagubionym sercu do przeboju Hanki Ordonówny Święty Antoni, święty Antoni. Jakże ten nonsens z Olimpu/ przejść mógł do potomności/ Atena boginią wojny/ a równocześnie mądrości?* – to jedna z licznych satyr autorstwa Swinarskiego.

W Wiedniu Swinarski borykał się z problemami finansowymi, ostatecznie też zmarł w ubóstwie w roku 1965. Jego niewielkich rozmiarów ziemna mogiła, z niewielką tabliczką z napisem: „Artur Maria Swinarski. Poeta polski”, szybko zarosła trawą. Na jej zaniedbany stan zwróciła uwagę prof. Gerda Leber-Hagenau, pisarka i tłumaczka, z którą Swinarski nawiązał korespondencję będąc jeszcze w Polsce.

Dzięki zaangażowaniu prof. Bolesława Farona, ówczesnego dyrektora Instytutu Polskiego w Wiedniu, zebrane zostały fundusze na wykonanie i postawienie nagrobka na ziemnej mogile Swinarskiego. Zlecenie na jego wykonanie powierzono Pracowni Konserwacji Dzieł Sztuki w Warszawie. Tabliczka umieszczona na grobie informuje: „Nagrobek wykonano ze środków Ministerstwa Kultury i Sztuki oraz rodziny Marii i Wojciecha Gawęda, 1210 Wien”.

Oryginalny nagrobek wykonany został z odlewu z brązu na kształt rozłożonej książki. Ozdobiony jest dwoma zniczami i latarnią, z napisem: ARTUR MARYA SWINARSKI 1900–1965, i opatrzony dodatkową inskrypcją w języku polskim i niemieckim: POLSKI PISARZ ZMARŁY W WIEDNIU – POLNISCHER SCHRIFTSTELLER IN WIEN GESTORBEN.

Grób Artura Marii Swinarskiego jeszcze istnieje, chociaż termin jego opłaty na kolejne lata minął. Nie widnieje już w cmentarnej ewidencji, co stawia dalsze jego istnienie pod znakiem zapytania.

GRZEGORZ SMÓLSKI

utalentowany dziennikarz, społecznik

ur. 11 sierpnia 1844 roku w Waszkowcach, zm. 3 grudnia 1911 roku
w Wiedniu

pochowany: kwatera 60 D, numer 2

Urodził się w rodzinie szlacheckiej w mieście Waszkowce na Bukowinie (obecnie Ukraina). Pierwsze artykuły publikował na początku lat 60. we lwowskich gazetach. W 1869 roku zamieszkał w Wiedniu, w którym spędził ponad 40 lat. W stolicy Austro-Węgier pracował jako dziennikarz, był korespondentem wielu krajowych pism, takich jak m.in. lwowska „Gazeta Narodowa”, „Gazeta Lwowska”, „Kurier Warszawski”, „Gazeta Polska”. Jako specjalista do spraw galicyjskich i polskich współpracował także z prasą węgierską.

Szczególnie interesował się etnografią i krajoznawstwem. Oprócz niezliczonych artykułów prasowych był autorem wielu publikacji książkowych, m.in. „Słownik Ziemiopiśny pruskiej prowincji Śląsk” (zawierający 6400 nazw polskich), „Przewodnik ilustrowany po c. k. austriackich kolejach państwowych” (zawierający opisy tras kolejowych i zabytków z terenu Galicji),

Grób Grzegorza Smólskiego

„Pamiętki polskie i Polacy w Wiedniu” (zawierający opis głównych polonik i organizacji polskich w Wiedniu), „Ludność pierwotna czterech krajów czysto-niemieckich” (opis pierwotnie słowiańskich nazw miejscowości w Austrii), czy przewodnik turystyczno-krajoznawczy „Wiedeń i jego okolice”.

W latach 1882–1883 wydawał w Wiedniu tygodnik „Reforma”, w którym zamieszczał artykuły dotyczące nowości z dziedziny polskiej literatury, nauki i gospodarki, oraz informacje z życia Polaków w Wiedniu.

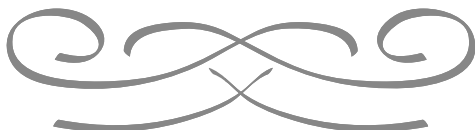
Angażował się w życie społeczności polskiej osiadłej w Wiedniu. Był m.in. współzałożycielem i prezesem Stowarzyszenia Polskiego „Zgoda”, współorganizatorem pierwszej szkoły języka polskiego dla dzieci z polskich rodzin mieszkających w Wiedniu. Działał aktywnie w wielu organizacjach polskich, np. Stowarzyszeniu Polskim „Strzecha”, Towarzystwie „Biblioteka Polska”, Polskim Towarzystwie Szkoły Ludowej.

W 1883 roku brał czynny udział w przygotowywaniu uroczystości związanych z obchodami 200. rocznicy Odsieczy Wiedeńskiej i wygłaszał wykłady o treści patriotycznej.

W 1887 roku Smólski odwiedzał Henryka Sienkiewicza podczas jego leczniczego pobytu w kurorcie w podwiedeńskim Kaltenleutgeben, czego owocem był obszerny wywiad z pi-sarzem, opublikowany w warszawskim „Kurierze Codziennym”. Był także autorem wielu wywiadów z Franciszkiem Smolką, prezydentem Izby Poselskiej Austriackiej Rady Państwa.

Jako wieloletni sprawozdawca z obrad austriackiego parlamentu miał osobiste kontakty z wieloma czołowymi postaciami ze świata polityki. Ze względu na szlacheckie pochodzenie, w Wiedniu znany był jako Gregor Ritter von Smolski.

Jako naoczny świadek wielu politycznych wydarzeń planował napisać pamiętniki. Niestety ze względu na pogarszający się stan zdrowia zamierzenia tego nie zrealizował. Zmarł na zawał serca w wieku 68 lat. Pochowany został w grobie honorowym, w grobowcu rodziny Steiner.

OLGA BAUER VON PILECKA

utalentowana śpiewaczka operowa
ur. 14 lutego 1887 roku w Rawie Ruskiej,
zm. 2 lipca 1941 roku w Wiedniu
pochowana: kwatera 15 E, rząd 15, numer 3

Urodziła się w polskiej rodzinie arystokratycznej, w Rawie Ruskiej (dziś miasto w Ukrainie w obwodzie lwowskim), a dorastała we Lwowie. W jej rodzinnym domu przywiązywano dużą wagę do wykształcenia muzycznego. Jako dziecko uczyła się gry na fortepianie, a w wieku 12 lat śpiewała w chórze szkoły klasztornej. W 1904 roku przeprowadziła się do Wiednia i została uczennicą Rosy Papier-Paumgartner, austriackiej śpiewaczki operowej i pedagog śpiewu. Studiowała w Akademii Muzyki i Sztuk Scenicznych, gdzie przez większość okresu nauki otrzymywała stypendium Fundacji Czartoryskich, a w czerwcu 1912 roku z doskonałym wynikiem ukończyła naukę śpiewu solowego.

W tym samym roku wystąpiła po raz pierwszy w Theater an der Wien w ramach publicznego przedstawienia szkoły operowej. Zaśpiewała Bärbel w „Weselu Figara” Mozarta. Również tego roku zadebiutowała na scenie Teatru Miejskiego w Dortmundzie. Zaśpiewała tam Orłowsky’ego w „Zemście nietoperza” i Mercedes w „Carmen”. W 1913 roku wróciła do Wiednia i w kwietniu tego samego roku poślubiła znanego wiedeńskiego ginekologa Bernharda A. Bauera. Ze związku tego urodziło się jedyne dziecko, córka Johanna.

Od 1915 roku występowała jako śpiewaczka koncertowa i oratoryjna. Szczególne sukcesy odnosiła jako śpiewaczka koncertowa, np. w latach 1915–1925 w wiedeńskim Konzerthaus, a w 1921 roku na Festiwalu w Salzburgu w katedrze salzburskiej. Występowała gościnnie m.in. w Oldenburgu, Warszawie i Pradze.

W 1917 roku otrzymała angaż do Wiedeńskiej Opery Dworskiej i Opery Państwowej.

Jej debiutancką rolą był 3. chłopiec w „Czarodziejskim flecie”. Jako śpiewaczka solowa do zespołu Wiedeńskiej Opery należała do 1928 roku. Do jej głównych ról należały: Azucena w „Trubadurze”, Maddalena w „Rigoletto”, Suzuki w „Madame Butterfly”, Amneris w „Aidzie”,

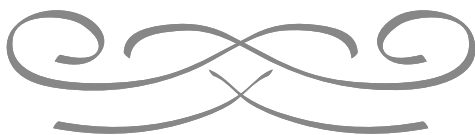
Grób Olgi Bauer von Pileckiej

Brangäne w „Tristanie i Izoldzie” i Fricka w „Pierścieniu Nibelungów”. Występowała pod batutą takich dyrygentów jak Richard Strauss, Wilhelm Furtwängler, Arnold Schönberg, Franz Schalk, Clemens Krauss i Bernhard Paumgartner. Słynnymi kolegami śpiewakami i koleżankami śpiewaczkami byli Leo Slezak, Lotte Lehmann, Maria Jeritza, Lotte Schöne, Alfred Piccaver, Alfred Jerger oraz Richard Tauber.

Od 1924 roku, wraz z rozpoczęciem pierwszych transmisji nadawanych przez Radio Wien, można ją było regularnie usłyszeć w cotygodniowych audycjach.

W 1927 roku wraz z Idą Fischer założyła wydawnictwo FIBA (skrót od Fischer-Bauer). Gdy Fischer przeszła na emeryturę, Olga samodzielnie kontynuowała prowadzenie firmy. Po zakończeniu kariery artystycznej w pełni poświęciła się tej działalności. Była jedną z pierwszych kobiet, które samodzielnie założyły i prowadziły firmę wydawniczą.

Zmarła w wieku 54 lat z powodu zapalenia otrzewnej, wywołanego po wycięciu wyrostka robaczkowego. Pochowana została na Cmentarzu Centralnym w Wiedniu.

CMENTARZ DZIELNICY MEIDLING
Meidlinger Friedhof, Haidackergasse 6,
1120 Wiedeń

EUGENIUSZ ALEKSANDER TINZ

generał dywizji Wojska Polskiego
 ur. 5 października 1877 roku we Lwowie,
 zm. 7 stycznia 1943 roku w Wiedniu
 pochowany: kwatera B, grupa 1, numer G1

Eugeniusz Tinz, wywodzący się ze spolonizowanej rodziny niemieckiej, był synem Henryka Tinza i Aleksandry z domu Kmicikiewicz. Naukę szkolną rozpoczął w jednym ze lwowskich gimnazjów w 1888 roku, a następnie kontynuował ją w Krakowie. Po zdaniu egzaminu dojrzałości podjął decyzję o rozpoczęciu kariery wojskowej i został przyjęty do Cesarskiej i Królewskiej Technicznej Akademii Wojskowej (*k.u.k. Technische Militärakademie*) w Mödling.

Po zakończeniu nauki w 1898 roku rozpoczął służbę wojskową w 42. Pułku Artylerii Polowej w Wiedniu jako młodszy oficer w baterii. W trakcie służby awansował na stopień porucznika, kontynuował także naukę w Szkole Wojennej (*k.u.k. Kriegsschule*) dla oficerów Sztabu Generalnego w Wiedniu. Do wybuchu I wojny światowej awansował dwukrotnie: na kapitana Sztabu Generalnego (1909) i na majora Sztabu Generalnego (1914).

W czasie wojny, do listopada 1918 roku, pełnił różne stanowiska sztabowe i liniowe w armii austro-węgierskiej, awansowany był do stopnia podpułkownika Sztabu Generalnego i został szefem Biura Operacyjnego Armii „Wschód”. Pnąc się po szczeblach kariery oficerskiej zdobywał doświadczenie, które później spożytkował w szeregach Wojska Polskiego.

Jeszcze podczas wojny Tinz ożenił się z przedstawicielką znanej wiedeńskiej rodziny – Marią Wisoko-Meytsky. W grudniu 1918 roku zgłosił się do Polskiej Misji Likwidacyjnej w Wiedniu i dekretem Naczelnego Wodza Józefa Piłsudskiego z 8 grudnia 1918 roku został przyjęty do Wojska Polskiego, z przydziałem do Sztabu Generalnego NDWP. Do lutego 1919 roku pozostawał jednak w stolicy Austrii w Grupie Wojskowo-Likwidacyjnej przy pełnomocniku Głównego Urzędu Likwidacyjnego w Wiedniu. Następnie wyjechał do Warszawy, celem objęcia stanowiska szefa Oddziału I Organizacyjnego Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego.

Objął kluczowe stanowisko w przechodzącej szybki rozwój organizacyjny armii polskiej i położył duże zasługi na tym polu. Zorganizował od podstaw Oddział I i nim kierował. Po zakończeniu służby na stanowisku szefa Oddziału I, gen. Stanisław Haller wydał rozkaz pochwalny, w którym napisał m.in. „położył ppłk. Tinz, mimo bardzo trudnych warunków, cenne zasługi około organizacji Armii Polskiej”.

Podczas wojny polsko-bolszewickiej (1919–1921) Tinz objął stanowisko szefa sztabu Frontu Litewsko-Białoruskiego, bronił odrodzoną Polskę przed agresją bolszewicką. W 1920 roku został awansowany do stopnia pułkownika Sztabu Generalnego. Należał do wąskiej grupy oficerów sztabowych odznaczonych Krzyżem Srebrnym Orderu Wojennego *Virtuti Militari* (nr 5223) za walkę z Rosją bolszewicką.

W 1921 roku otrzymał przydział do Dowództwa Okręgu Generalnego w Krakowie, początkowo na stanowisko szefa sztabu Okręgu, wkrótce na stanowisko zastępcy dowódcy.

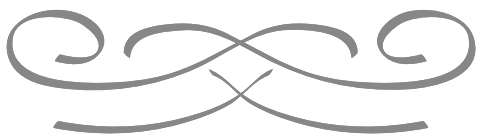

Grób Eugeniusza Aleksandra Tinza

foto: Sławomir Iwanowski

W tym samym roku Tinz otrzymał nominację na dowódcę krakowskiej 6. Dywizji Piechoty. Na tym stanowisku dwukrotnie awansował: w 1922 roku do stopnia generała brygady oraz w 1924 roku do stopnia generała dywizji. Dowódcą 6. Dywizji Piechoty pozostał do marca 1927 roku, a w maju tego roku Prezydent RP Ignacy Mościcki przeniósł go, w wieku 50 lat, w stan spoczynku. Za służbę w Wojsku Polskim Tinz był wielokrotnie odznaczony, m.in.: Krzyżem Srebrnym Orderu Wojennego Virtuti Militari, Krzyżem Walecznych, Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski.

Po zakończeniu służby wojskowej Tinz wyjechał z Polski do Wiednia, gdzie mieszkała jego małżonka. Niestety w 1932 roku zapadł na chorobę „ustroju nerwowego” – jak określono w medycznej dokumentacji. Leczył się w Neurologiczno-Psychiatrycznej Klinice Uniwersytetu Wiedeńskiego. Choroba i kosztowne leczenie pochłonęły wszystkie jego oszczędności. Zmarł w Wiedniu w wieku 66 lat i został pochowany na cmentarzu Meidlinger Friedhof w 12. dzielnicy Wiednia.

CMENTARZ DZIELNICY HIETZING **Friedhof Hietzing, Maxingstraße 15, 1130 Wiedeń**

KAROL HR. LANCKOROŃSKI

kolekcjoner i mecenas sztuki, odkrywca, pionier nowoczesnej
koncepcji ochrony zabytków
ur. 4 listopada 1848 roku w Wiedniu,
zm. 15 lipca 1933 roku w Wiedniu
pochowany: kwatera 6, numer 11

Karol Lanckoroński pochodził z polskiej rodziny arystokratycznej. Był jedną z bardziej znanych osobistości Wiednia przełomu XIX i XX wieku.

Po ukończeniu gimnazjum studiował na Uniwersytecie Wiedeńskim prawo i historię sztuki. Jego badawcze zainteresowania zaowocowały wieloma podróżami. Pierwszą naukową ekspedycją archeologiczną, którą zorganizował i finansował, była rozpoczęta w 1882 roku wyprawa do Azji Mniejszej. Zbadał i opisał ruiny miast w starożytnych krainach: Pamfilii i Pizydii. Badania archeologiczne lat 1882–1884 i publikacje jego opracowań naukowych

przyniosły mu międzynarodową sławę i uznanie jako badaczowi i znawcy starożytności. Lanckoroński sfinansował i prowadził także prace konserwatorskie starochrześcijańskiej bazyliki w Akwilei.

W latach 1888–1889 udał się w podróż dookoła świata. Swoje wrażenia z podróży spisał w książce „Naokoło Ziemi”. Zgromadzony przez niego zbiór zdjęć (ok. 60 tys. ujęć), dokumentujący dzieła sztuki, jak i podróże, posiada ogromną wartość naukową i historyczną.

Należał do wielu organizacji i naukowych instytucji, m.in. niemieckiego i austriackiego Instytutu Archeologicznego, Towarzystwa Przyjaciół Sztuki w Wiedniu, Akademii Sztuk Pięknych w Wiedniu, Akademii Nauk w Wiedniu, Towarzystwa Archeologicznego w Rzymie, Akademii Umiejętności w Krakowie. Otrzymał doktoraty honoris causa Uniwersytetu Berlińskiego i Uniwersytetu Jagiellońskiego. Został odznaczony m.in. austriackim Orderem Złotego Runa i Wielką Wstęgą Orderu Polonia Restituta.

Lanckoroński utrzymywał kontakty z wieloma współczesnymi mu artystami, dla których był przyjacielem i mecenasem. Angażował się politycznie, zasiadał w sejmie austriackim jako członek Koła Polskiego. Odegrał znaczną rolę w międzynarodowej komisji zajmującej się rewindykacją dóbr kultury należących do państw powstałych po rozpadzie Austro-Węgier. Zajmował się sprawą zwrotu Polsce zbiorów i archiwów zabranych w okresie zaborów przez Austrię.

Angażował się w sprawy odnowienia zamku i katedry na Wawelu, dla której ufundował m.in. nagrobek królowej Jadwigi.

Był trzykrotnie żonaty. Pierwsze małżeństwo było bezdzietne. Z drugiego małżeństwa miał syna Antoniego (1893–1965). Z trzeciego małżeństwa z księżniczką Małgorzatą von Lichnowsky miał dwie córki: Karolinę (1898–2002) i Adelajdę (1903–1980). Zawsze dbał o polskie wychowanie dzieci.

Posiadał ogromną kolekcję dzieł sztuki, szacowaną na ponad 3 tysiące obiektów. W jej skład wchodziło malarstwo włoskie, niemieckie, austriackie, francuskie, holenderskie – częściowo odziedziczone po przodkach. Jednak w znacznej części sam zgromadził dzieła malarstwa włoskiego z okresu XIV–XVI wieku i artystów jemu współczesnych, około 1000 obiektów

fot. Sławomir Iwanowski

Grób Karola hr. Lanckorońskiego

sztuki starożytnej (Grecji, Rzymu, ale także starożytnego Egiptu), wyroby sztuki i rzemiosła Chin, Indii i Japonii, porcelanę, gobeliny, numizmaty, miniatury.

W latach 1892–1894 Lanckoroński wybudował okazały, utrzymany w stylu neobarokowym pałac przy Jacquingasse 18, w bliskim sąsiedztwie Belwederu, i przeniósł tam zbiory, które nie mieściły się już w jego wiedeńskich domach. Kolekcja była eksponowana w pałacowych salach i otwarta dla zwiedzających.

Kolekcja Lanckorońskiego była jedną z największych ówczesnych prywatnych kolekcji sztuki na świecie. Znajdowały się w niej dzieła Rembrandta, Canaletto, Tycjana, Botticellego, Uccella, Masaccia, a także obrazy i rysunki polskich artystów, m.in. Jana Matejki, Piotra Michałowskiego, Artura Grottgera, Jacka Malczewskiego. Pałac Lanckorońskich stał się miejscem spotkań wiedeńskiej i międzynarodowej elity intelektualnej i jednym z najważniejszych salonów Wiednia.

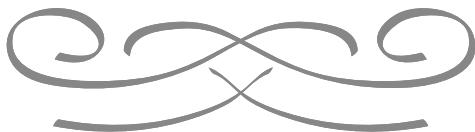
W 1939 roku kolekcja i pałac zostały skonfiskowane przez niemieckie władze nazistowskie. Dzieła sztuki zostały przeniesione do centralnego magazynu w Wiedniu. Ukryte w kopalni soli Altaussee eksponaty z kolekcji Lanckorońskiego zostały odnalezione pod koniec II wojny światowej.

Sam pałac, uszkodzony przez bombę w 1945 roku, został rozgrabiony i częściowo spalony. Trwał jako ruina, a w latach 60. podjęto decyzję o jego rozbiórce. Obecnie na jego miejscu znajduje się hotel Daniel, a dawne istnienie pałacu upamiętnia odsłonięta w 2014 roku z inicjatywy Stacji Polskiej Akademii Nauk w Wiedniu tablica informacyjna.

W 1947 roku zbiory artystyczne zwrócono spadkobiercom Karola Lanckorońskiego. Część kolekcji została sprzedana, a pozostała jako dar Karoliny Lanckorońskiej została przekazana polskim instytucjom kulturalnym: do Zamku Królewskiego na Wawelu, Zamku Królewskiego w Warszawie, Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie oraz Biblioteki Jagiellońskiej.

W Austriackiej Bibliotece Narodowej w Wiedniu, w Zbiorze Rękopisów i Starych Druków, przechowywana jest spuścizna Karola Lanckorońskiego, powstała w wyniku darowizny oraz zakupów. Zawiera ona niemal 3800 jednostek, w tym obszerną korespondencję kolekcjonera z wybitnymi osobistościami epoki (ponad 2000 listów), zdjęcia z wypraw i dzienniki podróży.

Karol Lanckoroński, chociaż całe życie spędził poza Polską, nie zerwał kontaktów z krajem. Zmarł w Wiedniu w wieku 85 lat. Pochowany został w rodzinnym grobowcu na cmentarzu dzielnicy Hietzing.

JÓZEF NOWALSKI

archeolog, jeden z pierwszych badaczy rzymskiej przeszłości Wiednia
ur. 3 stycznia 1857 roku w Krasnem (woj. podlaskie),
zm. 10 listopada 1928 roku w Wiedniu
pochowany: kwatera 29, numer 6

Urodził się w rodzinie ziemiańskiej. Po ukończeniu gimnazjum uczęszczał do Szkoły Rysunkowej oraz Konserwatorium Muzycznego w Warszawie. Od 1878 roku studiował w krakowskich uczelniach: we Wszechnicy Jagiellońskiej oraz w Szkole Sztuk Pięknych im. Jana Matejki. W 1882 roku przerwał studia i wyjechał na Węgry, gdzie prowadził swoje pierwsze poszukiwania archeologiczne. Następnie kontynuował naukę w Wiedniu, gdzie podjął studia archeologiczne na tamtejszej uczelni. Studiów jednak nie ukończył, nie miał tym samym żadnego stopnia naukowego. Praktyka była mu bliższa niż teoria.

Całkowicie poświęcił się poszukiwaniom wykopaliskowym w Wiedniu i okolicach. Pierwsze kroki w swojej wielkiej karierze Nowalski stawiał prowadząc pod Wiedniem w latach 1892–1897 wykopaliska w rzymskim Carnuntum. Był pionierem archeologicznych poszukiwań na tym terenie i współtwórcą lokalnego muzeum (obecnie Park Archeologiczny Petronell-Carnuntum).

W 1892 roku, w związku z rozbudową Wiednia, Rada Miasta sporządziła listę 1264 budynków przeznaczonych do wyburzenia. Podczas rozbiórki robotnicy budowlani zaczęli natrafiać w centrum miasta na obiekty pochodzące z czasów rzymskich. W związku z tym Cesarska i Królewska Centralna Komisja ds. Badań i Ochrony Sztuki oraz Dziedzictwa Kulturowego postanowiła wyznaczyć osobę, której zadaniem będzie obserwacja placów budowy. Wybór padł na Nowalskiego, który wyróżniał się jako jeden z najbardziej gorliwych badaczy rzymskich fortyfikacji granicznych na terenie monarchii austro-węgierskiej. W ten sposób w 1895 roku został inspektorem wiedeńskich wykopalisk rzymskich.

Nowalski był odpowiedzialny za monitorowanie terenów budowlanych i dokumentowanie

Grób Józefa Nowalskiego

archeologicznych znalezisk. Regularnie odwiedzał place budowy, motywował też robotników nagrodami pieniężnymi, aby zgłaszali mu starożytnie obiekty, na które się natknęli, a nie, jak to czasami bywało, sprzedawali znalezione przedmioty handlarzom dziełami sztuki. Dokumentował znaleziska, używając innowacyjnego w tamtych czasach aparatu fotograficznego. Do 1897 roku zinwentaryzował archeologiczne obiekty aż na 48 placach budowy. Oprócz ewidencji znalezisk, Nowalski zajmował się także ich renowacją. W 1901 roku został oficjalnie mianowany inspektorem wykopalisk miejskich, następnie także inspektorem zabytków archeologicznych w Dolnej Austrii.

W 1903 roku otwarte zostało Muzeum Vindobonense, w którym zaprezentowano eksponaty z rzymskiego Wiednia. Nowalski został jego pierwszym dyrektorem i funkcję tę pełnił aż do przejścia na emeryturę w 1922 roku. Podczas II wojny światowej Muzeum Vindobonense padło ofiarą ataku bombowego lotnictwa, w wyniku którego utracono znaczną kolekcję cennych obiektów archeologicznych. Ocalała część stanowi dziś podstawę zbiorów archeologicznych Muzeum Wiedeńskiego.

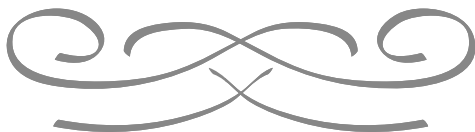
Już jako emeryt w latach 1925–1927 prowadził prace wykopaliskowe na rzymskim stanowisku w Tulln i tu również stworzył miejskie muzeum starożytności.

Nowalski współpracował także z polskimi ośrodkami naukowymi, m.in. z krakowską Akademią Umiejętności i Uniwersytetem Warszawskim, dla instytucji i uczelni w odrodzonej po 1918 roku Polsce był darczyńcą wielu obiektów muzealnych.

Zmarł po ciężkiej chorobie nowotworowej w wieku 71 lat w Wiedniu. Został pochowany na cmentarzu Hietzing, w dzielnicy, w której mieszkał. W uznaniu jego zasług grób, w którym został pochowany, miasto Wiedeń wpisało na listę grobów honorowych, co oznacza, że będzie istniał, dopóki istniał będzie cmentarz, a opłatę za mogiłę przejmuje miasto. W 1959 roku na cześć Józefa Nowalskiego jedną z ulic w 11. dzielnicy Wiednia nazwano Nowalskigasse.

Na jego mogile, na nowo postawionej płycie nagrobkowej, wymienione są osoby tam także pochowane: Franz Dopplinger, Maria Dopplinger, Frank Dopplinger, Raimund Wanderer. Niestety Józef Nowalski nie jest już tam wymieniony, mimo że jego doczesne szczątki tam spoczywają i w ewidencji cmentarza widnieje jako pochowany właśnie w tym grobie. Wymaga to wyjaśnienia i interwencji.

Marian Wawrzyniecki (1863–1943), archeolog, kolega Józefa Nowalskiego z czasów studiów w Krakowie, tak go wspominał: „człowiek kochający gorąco kraj rodzinny do ostatniego tchnienia (...). Zawsze tęsknił za krajem, w którym pracować nie było mu sądzone. Zmarł dobry syn Ojczyzny”.

RUDOLF SIECZYŃSKI

kompozytor, pisarz, autor nieoficjalnego hymnu Wiednia
ur. 23 lutego 1879 w Wiedniu,
zm. 5 maja 1952 w Wiedniu
pochowany: kwatera 65, rząd 2, numer 10

Pochodził z rodziny o polskich korzeniach, zachował polską pisownię nazwiska z literą „ń”. Gry na fortepianie uczył się w domu pod opieką matki. Po maturze studiował prawo na Uniwersytecie Wiedeńskim, gdzie w 1904 roku uzyskał tytuł doktora. Wstąpił do służby w rządzie krajowym Dolnej Austrii i pracował jako urzędnik w administracji miasta Mödling. Podczas I wojny światowej pełnił funkcję kierownika obozu dla internowanych w Gölbersdorf w Dolnej Austrii, za co w 1917 roku został odznaczony Krzyżem Wojennym za Zasługi Cywilne III klasy. Po wojnie został mianowany kierownikiem urzędu rolniczego i otrzymał tytuł zawodowy radcy dworu (Hofrat).

W roku 1919 opublikował swój traktat prawny „Die Wiederbesiedelung gelegter Bauerngüter und Häusleranwesen” („Ponowne zaludnienie opuszczonych gospodarstw rolnych i domów wiejskich”).

Poza pracą zawodową pisał książki o historii kultury i obyczajów oraz komponował wiedeńskie pieśni, do większości których sam pisał teksty. Jego twórczość muzyczna obejmuje niewiele utworów, jednak jeden z nich stał się szczególnie znany: *Wien, du Stadt meiner Träume* (*Wiedeń, miasto moich marzeń*), skomponowany w 1912 roku. Już w czasie I wojny światowej Sieczyński zyskał nim sławę, światowy sukces jednak przyszedł, gdy pieśń została przetłumaczona na kilka języków. Melodia i słowa były wielokrotnie wykorzystywane, także jako motyw w muzyce filmowej.

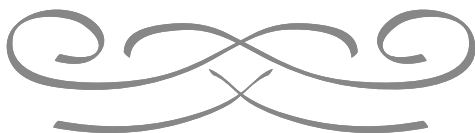

Grób Rudolfa Sieczyńskiego

Refren piosenki w tłumaczeniu:

*Wiedeń, Wiedeń, tylko ty
Zawsze będziesz miastem moich snów!
Tam, gdzie stoją stare domy,
Gdzie piękne dziewczęta spacerują!
Wiedeń, Wiedeń, tylko ty
Zawsze będziesz miastem moich snów!
Tam, gdzie jestem szczęśliwy i błogi,
Jest Wiedeń, jest Wiedeń, mój Wiedeń!*

Rudolf Sieczyński kilkakrotnie piastował funkcję prezesa Austriackiego Stowarzyszenia Kompozytorów, któremu nadał nowy impet i pomógł spopularyzować muzykę współczesną w radiu. Zmarł w wieku 73 lat i został pochowany w grobie honorowym na cmentarzu dzielnicy Hietzing.

ROMAN SUŁKOWSKI

oficer Wojska Polskiego, zasłużony podczas walk o ustanowienie
granic II Rzeczypospolitej
ur. 18 czerwca 1897 roku w Tannenmühle,
zm. 21 grudnia 1940 roku w Wiedniu
pochowany: kwatera 60, rząd 1, numer 23

Roman Sułkowski herbu Sulima, książę bielski, pochodził z bielskiej linii magnackiego rodu Sułkowskich. Przyszedł na świat na zamku Tannenmühle w Dolnej Austrii, wychowywany był w duchu prohabsburskim. Podczas I wojny światowej nie służył jednak w Armii Austro-Węgier, natomiast w odrodzonym państwie polskim wstąpił do Wojska Polskiego.

Podczas wojny polsko-ukraińskiej o przynależność państwową Galicji Wschodniej (1918–1919) jako pilot walczył w 5. Eskadrze Lotniczej, działającej w ramach Armii Wschód, dowodzonej przez gen. Tadeusza Rozwadowskiego. Służył najpierw w stopniu podporucznika, a następnie porucznika ze specjalnością pilota obserwatora.

W warszawskim Centralnym Archiwum Wojskowym przechowywana jest dokumentacja, z której wynika, że był doceniany przez przełożonych jako jeden z najdzielniejszych oficerów. Wykazywał się odwagą, uczestniczył w lotach bojowych i wywiadowczych, z których raporty przyniosły wielkie korzyści dowództwu grupy operacyjnej. Po zakończeniu wojny z Ukrainą jako pilot 3. Eskadry Lotniczej walczył podczas wojny polsko-bolszewickiej (1919–1921) na Froncie Południowym w składzie 6. Armii. Brał udział w odparciu ataku na Lwów Armii Konnej Siemiona Budionnego. Za czyny dokonane podczas walk został odznaczony Krzyżem Walecznych, a po zakończeniu wojny Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918–1921.

Prawdopodobnie w czasie służby był krótko urlopowany, gdyż w 1920 roku poślubił hrabiankę Marię Hardegg (1901–1987), która w grudniu urodziła w Zakopanem córeczkę Romanę. Małżeństwo Romana z Marią trwało pięć lat. W 1928 roku poślubił Bertę Neuhauser (1900–1989), z którą nie miał dzieci.

Służbę w Wojsku Polskim pełnił do listopada 1922 roku. Pracował jako dyrektor zarządzający wiedeńskiej firmy produkcyjno-handlowej „Land und Forst” i wspierał starszego brata, Aleksandra Ludwika, w zarządzaniu rodzinnym majątkiem bielskim. Dzięki patriotycznej i kombatanckiej przeszłości uzyskał po śmierci ojca obniżenie o połowę wysokiego podatku spadkowego. Sytuacja między braćmi pogorszyła się, gdy Aleksander Ludwik ożenił się z Anną z domu Mallinger. Najprawdopodobniej Romanowi nie podobała się jej proaustriacka postawa i poglądy na administrowanie dobrami bielskimi. Ostatecznie gdy Aleksander Ludwik pozbawił Romana pełnomocnictw, ten przeniósł się do Warszawy, a następnie do Wiednia, gdzie zmarł w wieku 43 lat.

Roman Sułkowski spoczywa na cmentarzu w dzielnicy Hietzing. Niestety pomnik nagrobny wymaga pilnej konserwacji. Ułamany jest betonowy krzyż i niekompletna już nagrobna inskrypcja.

Grób Romana Sułkowskiego

CMENTARZ DZIELNICY NEUSTIFT
Freidhof Neustift, Pötzleinsdorfer Höhe 2,
1180 Wiedeń

FRYDERYK JÁROSY

literat, satyryk, piosenkarz, konferansjer, dyrektor i reżyser teatrów
 kabaretowych międzywojennej Warszawy
 ur. 10 października 1890 roku w Grazu, zm. 6 sierpnia 1960 roku
 w Viareggio
 pochowany: kwatera B, numer U28

Urodził się w rodzinie właścicieli ziemskich w Grazu, ale wychował w Wiedniu, wybierając obywatelstwo austriackie pomimo węgierskiego pochodzenia.

Studiował prawo w Monachium. W 1912 roku, podczas wyjazdu na narty do Davos, Járosy poznał rosyjską arystokratkę, Natalię von Wrotnowsky, z którą się pobrał i miał dwoje dzieci. Zamieszkali w Rosji, jednak po wybuchu wojny domowej uciekli do Berlina. Pracując w wydawnictwie, Járosy związał się z rosyjskim teatrem emigracyjnym „Niebieski Ptak”, który występował w całej Europie.

Małżeństwo nie układało się harmonijnie. W 1924 roku Járosy dołączył do tournée teatralnego do Warszawy i nie powrócił do domu. Do 1939 roku regularnie wysyłał listy i pieniądze do rodziny w Berlinie. Choć on i jego żona pozostali w separacji, nigdy się nie rozwiedli.

W Warszawie szybko nauczył się języka polskiego i po roku zadebiutował w roli konferansjera w kabarecie literacko-artystycznym „Qui Pro Quo”. Przez resztę swojej kariery mówił z akcentem, ale dla warszawskiej publiczności była to nowość, która tylko zwiększała atrakcyjność jego występów.

Był twórcą wielu teatrów kabaretowych, w których występowali najpopularniejsi artyści estradowi ówczesnej Warszawy. W 1931 roku założył kabaret „Banda”, w 1933 roku otworzył „Cyganerie”, w 1935 roku kabaret „Cyrulik Warszawski”, którego był dyrektorem, a w 1938 roku założył teatr „Buffo”. Współpracował z czołowymi gwiazdami międzywojennej sceny i ekranu, m.in. Eugeniuszem Bodo i Hanką Ordonówną, oraz literatami, jak Julian Tuwim czy Antoni Słonimski. W 1938 roku otrzymał polskie obywatelstwo.

Planował założyć nowy kabaret „Figaro”. Reklamy w gazetach zapowiadały premierowe przedstawienie na 2 września 1939 roku. Tymczasem 1 września wybuchła II wojna światowa i zniszczyła jego marzenia. Planował po jej zakończeniu otworzyć kawiarnię Café Járosy, chciał też zostać wykładowcą w Szkole Teatralnej.

W dniu 24 października 1939 roku został aresztowany przez gestapo. Zbiegł z transportu na przesłuchanie. Większość wojny spędził przez to w ukryciu, używając nazwiska Franciszek Nowaczek. Nawiązał współpracę z AK i brał udział w działalności konspiracyjnej. Pisał m.in. antyniemieckie wiersze satyryczne, publikowane w prasie podziemnej. Po Powstaniu Warszawskim został uwięziony w niemieckim nazistowskim obozie koncentracyjnym Buchenwald. Po wyzwoleniu wyemigrował do Wielkiej Brytanii i tam zamieszkał w Londynie.

Mówi się, że Fryderyk Járosy umarł w 1939 roku. Na emigracji żył w ubóstwie, czasami organizował przedstawienia teatralne w emigracyjnych ośrodkach polskich. W związku z tym, że brał także udział w audycjach nadawanych na teren Polski przez radio „Wolna Europa”, w 1948 roku komunistyczny rząd pozbawił go polskiego obywatelstwa.

W wieku 70 lat zmarł nagle na zawał serca podczas pobytu we włoskim Viareggio i tam został pochowany. Po dziesięciu latach jego córka mieszkająca w Wiedniu przeprowadziła ekshumację i po spopieleniu prochy zostały złożone na cmentarzu dzielnicy Neustift.

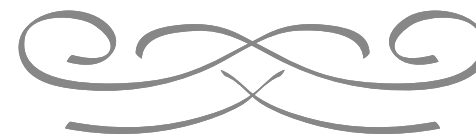
Dzięki inicjatywie Anny Mieszkowskiej z Warszawy, która nawiązała kontakt z Mariną Kratochwil-Járosy, córką Fryderyka Járosy'ego, powstał pomysł ufundowania tablicy pamiątkowej na jego grobie. W dniu 7 października 2000 roku na cmentarzu Neustifter odbyła się uroczystość odsłonięcia tablicy poświęconej temu słynnemu przedwojnemu konferansjerowi i animatorowi życia kulturalnego przedwojennej Warszawy. Odsłonięcia ufundowanej przez aktorów tablicy dokonała aktorka i wiceprezes Związku Artystów Scen Polskich Alina Janowska. Tablica została opatrzona napisem w języku niemieckim i polskim: „Ku pamięci legendarnemu konferansjerowi, artyście teatrów warszawskich w latach 1924–1939. Związek Artystów Scen Polskich”.

Marina Kratochwil-Járosy, córka Fryderyka, zmarła w 2009 roku i spoczywa w grobie swego ojca. Niestety 01.03.2022 r. upłynął termin opłaty za prawo użytkowania grobu, w związku z czym grób Fryderyka Járosy'ego może ulec likwidacji.

fot. Sławomir Iwanowski

Grób Fryderyka Járosy'ego

CMENTARZ DZIELNICY DÖBLING
Döblinger Friedhof, Hartäckerstrasse 65,
1190 Wiedeń

KAROL VON BORKOWSKI

wybitny architekt, budowniczy miejski, rysownik i malarz
 ur. 14 czerwca 1829 roku w Czerniowcach,
 zm. 23 lipca 1905 roku w Wiedniu
 pochowany: kwatera 33, rząd 2, numer 29

Urodził się w Czerniowcach, mieście przyłączonym w 1775 roku do monarchii Habsburgów (obecnie w Ukrainie). Swoje pierwsze artystyczne wykształcenie zawdzięczał ojcu, który był m.in. nauczycielem muzyki i rysunku (Karol von Borkowski był również uważany za szczególnie utalentowanego w muzyce i rysunku).

W wieku 17 lat przeniósł się do Wiednia, gdzie rozpoczął studia inżynierskie w Cesarskim i Królewskim Instytucie Politechnicznym. Rok później jednak zdecydował się studiować architekturę i w latach 1847–1853 uczęszczał na Politechnikę Wiedeńską. Studiował także

malarstwo na wiedeńskiej Akademii Sztuk Pięknych. Pierwsze praktyczne doświadczenia zdobywał w pracowni słynnego wiedeńskiego architekta Heinricha Ferstela, którego asystentem był przez dwa lata.

Dużą część swojego życia spędził pracując nad projektami willi letniskowych. Pierwszym dużym dziełem Borkowskiego był projekt kompleksu mieszkalnego, dla którego zaplanował około 200 willi.

Projektował w stylu późnego historyzmu – nurcie w XIX-wiecznej architekturze światowej, polegającym na naśladowaniu stylistyki minionych epok. Ze szczególnym upodobaniem sięgał po formy neogotyckie i renesansowe, które udawało mu się harmonijnie łączyć. W ten sposób projektował malownicze budynki mieszkalne, w których nierzadko

Grób Karola von Borkowskiego

foto: Sławomir Iwanowski

można było znaleźć nieotynkowane cegły, dekoracje sgraffito, wysokie dachy, różnokolorowe pasy cegieł, rzeźbione drewniane wsporniki, wieżyczki i tym podobne.

Jako założyciel i naczelny architekt był szczególnie aktywny w utworzonym w 1872 roku Wiener Cottage-Vereins (Wiedeńskim Stowarzyszeniu Budownictwa Willi Letniskowych). W latach 1873–1874 w Währing i Döbling (18. i 19. dzielnica Wiednia) zbudowanych zostało ponad 50 budynków według jego projektów.

Od 1894 roku Borkowski prowadził własne biuro architektoniczne. Pod jego kierunkiem w 18. dzielnicy Wiednia w okolicach parku Türkenschanz wybudowanych zostało aż 170 willi, które możemy podziwiać do dziś. Wille w stylu „cottage” były jednorodzinnyimi domami klasy średniej, budowanymi jako odpowiedź na drogie pałace. Pierwowzorem dla domów mieszkalnych zwanych willami *cottage* były angielskie rezydencje wiejskie (*cottages*).

Dzielnica willowa Währing i Döbling jest dziś jedną z najzamożniejszych i najdroższych dzielnic mieszkaniowych w Wiedniu.

Karol von Borkowski zmarł w Wiedniu w wieku 76 lat na chorobę miażdżycową i został pochowany w grobie honorowym (*Ehrengrab*) na cmentarzu w dzielnicy Döbling. We wspólnym grobie spoczywa także jego małżonka, Rika Edle von Borkowska (1848–1924). Pomnik nagrobny zdobi polski herb szlachecki rodu Borkowskich, „Nowina”.

W 1910 roku Rada Miejska Wiednia na cześć Karola von Borkowskiego nazwała jedną z ulic w 19. dzielnicy jego imieniem: Borkowskigasse.

CMENTARZ W BISAMBERGU
Friedhof Bisamberg, Berggasse 12, 2102 Bisamberg

EWA SMOLKA

łączniczka Armii Krajowej, więziona przez komunistyczne władze PRL za działalność niepodległościową. Prawnuczka Franciszka Smolki, prezydenta Izby Poselskiej Austriackiej Rady Państwa w monarchii austro-węgierskiej.

ur. 24 sierpnia 1911 roku we Lwowie, zm. 7 października 1996 roku w Bisambergu, pochowana: cmentarz w Bisambergu

Życie Ewy Smolki związane było z trzema miastami: Lwowem, Krakowem i Wiedniem. Przed II wojną światową mieszkała we Lwowie i pracowała w galicyjskim przedsiębiorstwie przemysłu naftowego. Gdy w 1939 roku wybuchła wojna i bolszewicy wkroczyli do Lwowa, została z pracy zwolniona. Znalazła się w trudnej sytuacji materialnej, wkrótce jednak otrzymała propozycję powrotu do pracy w centrali telefonicznej, jednak pod warunkiem współpracy z komunistycznymi władzami, którym miała składać donosy z treści podsłuchiwanich rozmów. W przypadku odmowy podjęcia współpracy zagrożono jej wywiezieniem na Syberię.

W takiej sytuacji, nie mając innego wyjścia, Ewa Smolka uciekła ze Lwowa do Grodna, gdzie działała niemiecka komisja przesiedlająca do Rzeszy osoby pochodzenia niemieckiego. Przez Grodno dotarła do Cieszyna do przejściowego obozu dla osób przesiedlonych. Niemcy zażądali, aby się zrzekła obywatelstwa polskiego. Odmówiła, w związku z czym zapędzono ją do pracy jako palacz w kotłowni. Fizycznie wycieńczona, trafiła do szpitala. Pracujący tam polscy lekarze zdradzili jej, że komendant przejściowego obozu, w którym była, wpisał ją na jedną z pierwszych list do obozu w Auschwitz. Lekarze wystarali się o przepustkę ze szpitala i w marcu 1940 roku uciekła do Krakowa, gdzie mieszkała siostra jej ojca. Trzy miesiące później do Krakowa ze Lwowa dotarła jej matka.

W Krakowie Ewa Smolka nawiązała kontakt z AK i została zaprzysiężona, otrzymała pseudonim „Małgorzata”. Zamieszkała w wynajętym pokoju w budynku drukarni narodowej w Krakowie przy ulicy Wolskiej. Przechowywała broń, była łączniczką i przekazywała meldunki. Z czasem powierzono jej funkcję kierowniczkę do spraw łączności z innymi podziemnymi organizacjami działającymi w terenie. Gdy zbliżał się rosyjski front, dostała rozkaz opuszczenia Krakowa. Z konspiracji otrzymała dokumenty na przejazd do Wiednia.

Przed wyjazdem z Polski Ewa Smolka wyszła za mąż za Alexandra Turetschka, Austriaka, którego jej rodzina знаła jeszcze przed wojną. Wiedziała, że we Włoszech w okolicach Ankony stacjonuje wojsko polskie – 2. Korpus Polski. Postanowiła się tam dostać. Dojechała do Zillertal, potem przez Udinę do Ankony, do Polskiego Czerwonego Krzyża. Stefan Tyszkiewicz, szef Polskiego Czerwonego Krzyża we Włoszech, wysłał ją z Ankony do Bregencji w Austrii. Była tam kierowniczką oddziału Polskiego Czerwonego Krzyża.

W 1948 roku Ewa Smolka postanawia odwiedzić swą samotną matkę, która pozostała w Krakowie. Jej mąż, Alexander Turetschek, pozostaje w Austrii.

Po przyjeździe do Krakowa nie podejmuje się już żadnej konspiracyjnej działalności. Jednak w 1949 roku zostaje aresztowana przez Urząd Bezpieczeństwa. Jest przesłuchiwana jako podejrzana o udział AK. Nie przyznała się do niczego ani nikogo nie zdradziła. Nie mogąc jej nic konkretnego udowodnić, skazano ją na siedem lat więzienia, argumentując w uzasadnieniu wyroku, że „pochodzenie i wychowanie nie daje żadnych gwarancji, że się kiedykolwiek życzliwie odniesie do Polski Ludowej”. Jej adwokat zażądał unieważnienia wyroku, bo w jurysdykcji

polskiej nie było ustawy, że można było kogoś skazać za pochodzenie oraz wychowanie i za samo założenie, że ktoś będzie się nieżyczliwie ustosunkowywać do Polski Ludowej. Sprawa poszła do Sądu Najwyższego, który odrzucił wyrok. Była więc bez wyroku i właściwie mogła wyjść na wolność, jednak prokurator stwierdził, że będzie jeszcze jeden proces i jako tzw. śledcza ma nadal przebywać w więzieniu.

List z 30.09.1949 roku Alexandra Turetschka do Heleny, matki Ewy Smolki (zachowana oryginalna pisownia): *Proszę, Mamusiu, mnie pisać, jak stan, czy sprawa jest i jeżeli ja mogę coś pomagać? Tak jestem zdenerwowany, jak jeszcze nie byłem, liczyłem, że może teraz sprawa będzie lepiej. Droga moja Mamusiu, proszę mnie pisać, jak Ewuś się czuje, jaki jest jej stan zdrowia i wszystko! Całuję Mamusi rękę, Twój Alex Turciu.*

Przez dwa lata w więzieniu czekała na kolejną rozprawę. Wszystkie współwięźniarki miały wyrok, tylko nie ona. Chciano ją złamać psychicznie, przypuszczała, że każdego dnia może zostać zamordowana. Na drugiej rozprawie dostała wyrok cztery lata więzienia. W związku z tym, że więziona była już dwa lata jako „śledcza”, pozostały je dwa lata. Zostaje przeniesiona do więzienia w Grudziądzu.

List z 13.12.1950 roku Ewy Smolki do męża, Alexandra Turetschka: *Pewnie już wiesz od Mamusi, że jestem w Grudziądzu od 28.10. Jakoś się trzymam, choć sił znacznie mniej. Niepokojna jestem o Ciebie, jak żyjesz, czy się nie zapracowujesz i czy pamiętasz o tym, że masz dbać o zdrowie więcej, jak o wszystko inne. Myślę o Tobie dużo i strasznie mi Cię żal, żeś sam, czy mi to kiedy przebaczysz, choć nic w tym mojej winy nie ma. Trzymaj się, kochanie, bardzo mocno, bądź dzielny i nie trać wiary, że zło nareszcie minie. Twój Ewusiek.*

Pod koniec trzeciego roku zostaje zwolniona. Alexander Turetschek, z wykształcenia prawnik, sprowadza ją w 1953 roku do Austrii. Zamieszkali w Bisambergu pod Wiedniem, byli bardzo zgodnym małżeństwem.

Mimo tragicznych, powojennych przeżyć Polska była jej zawsze bliska. W 1980 roku podjęła się zorganizowania w Bisambergu pomocy dla Polski. Ofiarności mieszkańców oka-

fot. Sławomir Iwanowski

Grób Ewy Smolki

zała się nadzwyczajna. Zebrano całą ciężarówkę paczek z odzieżą, artykułami spożywczymi i lekarstwami, i rozwieziono je do Wrocławia, Krakowa i Warszawy.

Ewa i Alexander Turetschek nie mieli dzieci. Po śmierci męża w 1988 roku stała się więc jedyną spadkobierczynią pokaźnego majątku pokoleń rodziny Turetschek, pozbawionej potomków. Jak na osobę majątną żyła skromnie i oszczędnie.

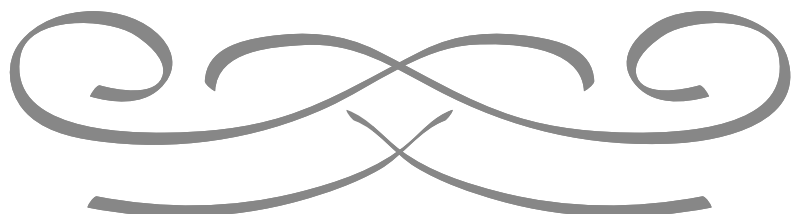
Pod koniec swego życia, coraz bardziej chora i cierpiąca po tragicznych, więziennych przejściach, postanowiła zostawić po sobie w Polsce dobry ślad. W 1996 roku przekazała milion szylingów dla Ośrodka Rehabilitacyjno-Wychowawczego w Przemyślu dla dzieci niepełnosprawnych i upośledzonych umysłowo. Dlaczego Przemyśl? Jak stwierdziła, *Przemyśl jest w drodze do Lwowa*. Podarowała również po 100 tysięcy szylingów na kościół w Bisambergu, na miejscową straż pożarną, dla pobliskiego domu opieki dzieci oraz na rzecz miasta Bisamberg. Za pośrednictwem Collegium Maius w Krakowie ofiarowała bibliotece Uniwersytetu Jagiellońskiego cenny starodruk z 1569 roku.

List Ewy Turetschek-Smolki. Wiedeń, 05.06.1994: *Collegium Maius w Krakowie. Składam jako dar dla uniwersytetu książkę o Erazmie z Rotterdamu wydaną w 1569 roku. Jestem prawnuczką Franciszka Smolki. Książka od lat znajdowała się w posiadaniu mojej rodziny. Jestem osobą starą i zamieszkałą obecnie na stałe w Wiedniu. Pragnę, aby ta wartościowa książka powróciła do kraju. Cieszy mnie myśl, że znajdzie się ona w zbiorach najstarszej uczelni. Łączę pozdrowienia, Ewa Turetschek-Smolka.*

Ewa Smolka zmarła 7 października 1996 roku. Pochowana została na cmentarzu przy kościele św. Jana Chrzyciela (St. Johannes der Täufer) w Bisambergu. Jej grób znajduje się z lewej strony kościoła.

Na nagrobku umieszczony jest metalowy medalion z wizerunkiem orła i Matki Boskiej z Dzieciątkiem. Medalion ten Ewa Smolka za życia miała obok siebie – zawsze był na stoliku nocnym przy jej łóżku. Na dole wyryty jest napis w języku polskim: „Pod Twoją Obronę”.

Kilka lat przed śmiercią Ewa Smolka poprosiła swą wiedeńską przyjaciółkę Danutę Nemling o przywiezienie garści ziemi z Polski. Zgodnie z jej życzeniem zawinięta w chusteczkę polska ziemia i furazerka wojskowa, którą miała, złożone zostały w jej grobie.

Ambasada
Rzeczypospolitej Polskiej
w Wiedniu

Publikacja „Polskie groby na cmentarzach w Wiedniu i okolicach” jest sfinansowana (opracowanie graficzne, druk) ze środków Ambasady RP w Wiedniu

Impressum/Wydawca

Medieninhaber, Verleger und Herausgeber:

Österreichisch-Polnischer Verein für Kulturfreunde „Galizien”

Graben 12, Vienna Office Center, A-1010 Wien

Tel.: +436641008298, redaktion@polonika.at, www.polonika.at

Urheberrecht: Alle in diesem Medium veröffentlichten Inhalte sind urheberrechtlich geschützt. Ohne schriftliche Zustimmung ist jede Art der Vervielfältigung und Verbreitung untersagt.

Publikacje pisma „Polonika”

